

Utvärdering av alkoholås efter rattfylleri

Intervjustudie

Susanne Gustafsson
Jonna Nyberg

VTI notat 16-2017

Utvärdering av alkohol efter rattfylleri

Intervjustudie

Susanne Gustafsson

Jonna Nyberg

Diarienummer: 2014/0367-8.3
Omslagsbilder: Malux, Mostphotos
Tryck: VTI, Linköping 2017

Förord

På uppdrag av Transportstyrelsen har VTI utvärderat systemet med alkolås efter rattfylleri, som trädde i kraft år 2012. Utvärderingen omfattar olika delar: statistisk uppföljning, enkätstudie och intervjustudie. Våra kontaktpersoner vid Transportstyrelsen har varit Elisabet Kandell-Eriksson och Pär-Ola Skarviken.

I detta notat redovisas intervjustudien där intervjuer och uppföljande telefonintervjuer har gjorts med personer som har alkolås och personer som inte har alkolås, men som alla har ett rattfylleribrott bakom sig.

Vi vill härmed rikta vårt stora och varma tack till alla som deltagit i intervjustudien och därmed gjorde studien möjlig.

Linköping, mars 2017

Susanne Gustafsson
Projektledare

Kvalitetsgranskning

Intern peer review har genomförts 27 mars 2017 av Jonas Ihlström. Susanne Gustafsson har genomfört justeringar av slutligt rapportmanus. Forskningschef Astrid Linder har därefter granskat och godkänt publikationen för publicering 29 mars 2017. De slutsatser och rekommendationer som uttrycks är författarens/författarnas egna och speglar inte nödvändigtvis myndigheten VTI:s uppfattning.

Quality review

Internal peer review was performed on 27 March 2017 by Jonas Ihlström. Susanne Gustafsson has made alterations to the final manuscript of the report. The research director Astrid Linder examined and approved the report for publication on 29 March 2017. The conclusions and recommendations expressed are the author's/authors' and do not necessarily reflect VTI's opinion as an authority.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	7
Summary	9
1. Bakgrund	11
2. Metod och material	13
2.1. Intervjuer	13
2.2. Population och urval	13
2.3. Inbjudan och svar	13
2.4. Genomförande av intervjuer	14
2.5. Transkribering och hantering av citat	15
2.6. Analysarbete.....	15
2.7. Etikprövning.....	15
3. Resultat.....	16
3.1. Informanternas bakgrund	16
3.2. Rattfyllerihändelsen och dess påföljder	16
3.2.1. Körkortets spärrtid och rattfylleribrottets straffpåföljder.....	17
3.3. Alkolås efter rattfylleri – ansökan eller inte?.....	17
3.3.1. Skäl för att ansöka om alkolås	18
3.3.2. Skäl för att inte ansöka om alkolås	19
3.4. Information i systemet med alkolås efter rattfylleri	21
3.4.1. Information om möjligheten till alkolås.....	21
3.4.2. Information i ansökningsprocessen.....	22
3.4.3. Kontakter med Transportstyrelsen.....	23
3.5. Att använda alkolås efter rattfylleri.....	24
3.6. Att gå på läkarbesök och ta prover.....	26
3.7. Förändringar i sysselsättning efter rattfyllerihändelsen	28
3.8. Förändringar i hälsa och alkoholkonsumtion efter rattfyllerihändelsen.....	28
3.9. Förändringar i vardagslivet efter rattfyllerihändelsen	30
3.10. Tacksamhet över alkolås efter rattfylleri.....	32
3.11. Ingen ekonomisk möjlighet att ansöka om alkolås	32
3.12. Vägen till körkort utan villkor.....	33
3.13. Strategier för att undvika ny rattfyllerihändelse.....	35
3.14. Uppfattningar om systemet ur ett helhetsperspektiv – Möjligheter till förbättringar.....	36
3.14.1. Tidsaspekter.....	36
3.14.2. Kostnadsaspekter	36
3.14.3. Den enskilde individens ansvar – behovet av samordnad hjälp.....	37
3.14.4. Skammen och integriteten.....	38
3.14.5. Körkortsåterkallelsen – ett straff i sig.....	38
3.14.6. Samhällsnytta.....	38
4. Sammanfattning och diskussion	40
4.1. Skäl till att ansöka eller inte ansöka om alkolås efter rattfylleri	40
4.2. Information i systemet med alkolås efter rattfylleri	40
4.3. Användning av systemet med alkolås efter rattfylleri.....	41
4.4. Konsekvenser av att ha alkolås eller inte ha alkolås	41
4.5. Effekter av att ha haft alkolås eller varit utan körkort.....	42
4.6. Förbättringsförslag.....	43

4.7. Slutord.....	44
4.8. Metoddiskussion	45
Referenser	47
Bilaga 1 – Intervjuguide Alkolås 1 eller 2 år	49
Bilaga 2 – Intervjuguide Inte alkolås.....	55
Bilaga 3 – Inbjudan till intervjustudie.....	59

Sammanfattning

Utvärdering av alkohol efter rattfylleri – Intervjustudie

av Susanne Gustafsson (VTI) och Jonna Nyberg (VTI)

Ett permanent system för *alkolås efter rattfylleri* trädde i kraft den 1 januari 2012. Det betyder att förare som gjort sig skyldiga till alkoholrattfylleribrott har möjlighet att ansöka om körkort med villkor om alkohol i stället för att vara utan körkort. Transportstyrelsen ansvarar för systemet som gäller samtliga körkortsbehörigheter. De som har gjort sig skyldiga till grovt rattfylleri, till upprepade fall av rattfylleri till följd av alkoholförtäring de senaste fem åren, eller har diagnosen alkoholberoende eller alkoholmissbruk får två års villkorstid. Övriga får ett års villkorstid. Vid VTI utvärderas systemet med alkohol efter rattfylleri på olika sätt. Här presenteras resultat från en intervjustudie där totalt 31 personer som begått ett rattfylleribrott intervjuats dels vid ett möte, dels vid uppföljande telefonintervjuer. Det är 11 personer som haft alkohol med 2 års villkorstid, 10 personer med villkorstid 1 år och 10 personer som inte haft alkohol efter rattfylleri.

Resultaten visar på olika anledningar till att man efter en rattfyllerihändelse väljer att ansöka om alkohol. Det handlar om behovet att klara av vardagen med arbete och ärenden av olika slag, men också om att körkort och bil starkt förknippas med livskvalitet och vanan att köra bil. Bland de som inte har ansökt om alkohol är det framförallt kostnaden som hindrat dem. För några av informanterna grundade sig beslutet även på att man inte hade så stort behov av körkort.

Sammantaget uttrycker informanterna med alkohol efter rattfylleri att denna möjlighet har varit enormt viktig för dem, och de är mycket tacksamma. Alkoholset har inneburit att de har kunnat upprätthålla en vardag, både avseende arbetsliv och fritid.

Samtliga informanter menar att de aldrig kommer att köra rattfulla igen. Ett skäl till detta gäller de stora kostnaderna som rattfylleribrottet medfört. Informanterna har oftast fått dagsböter, och i systemet med alkohol efter rattfylleri har det varit kostnader för alkoholset och dess service samt för läkarbesök och provtagningar. De utan alkohol har eventuellt behövt göra nytt förarprov och vissa har förlorat sin inkomst eftersom de blivit arbetslösa och haft svårt att hitta nytt arbete när de inte har körkort.

Ett annat skäl för att inte köra rattfull i framtiden är att man inte vill genomgå processen med alkohol igen, en process som upplevs krånglig och kravfylld. Det ligger ett stort ansvar på individen att genomföra allt på rätt sätt och i rätt tid, vilket skapar en stor press. Man känner sig också utlämnad till läkare som kan missa att kalla till provtagningar eller lämna in läkarintyg i rätt tid, samt till den information som Transportstyrelsen ger och som upplevs som svåräst och otydlig.

Rattfylleribrottet har också gett upphov till stora skamkänslor som man inte vill utsätta sig för igen. Men informanterna berättar också om att de fått ökade insikter om hur länge alkoholen finns kvar i kroppen, och menar att de aldrig mer ska köra dagen efter att ha druckit alkohol: man avser ändra sitt alkoholbeteende. Som en hjälp för detta väljer några att behålla alkoholset, medan andra istället köper en alkomätare.

De förbättringsbehov som kan ses utifrån studiens resultat handlar framför allt om informationen i systemet med alkohol efter rattfylleri. Informationen från Transportstyrelsen behöver vara enkel och tydlig så att den blir lättillgänglig för alla. Vidare behövs tydliga och personliga scheman när det gäller vad och när olika handlingar ska lämnas till Transportstyrelsen. Det finns också önskemål om tydligare information om vilka läkare som kan utfärda läkarintygen samt en bedömning av alkoholens användarvänlighet. Dessutom behöver kostnaderna i systemet med alkohol efter rattfylleri ses över eftersom de kan utgöra ett hinder för att få fler människor att ansöka om alkohol. Informanter som har alkohol upplever också att de inte har full insikt i kostnaderna i systemet och att kostnaderna blir mycket högre än förväntat.

Summary

Evaluation of the Swedish alcohol interlock program for drink driving offenders – Interview study

by Susanne Gustafsson (VTI) and Jonna Nyberg (VTI)

A permanent alcohol interlock program for drink drivers came into force on 1 January 2012. The Swedish Transport Agency is responsible for the program which applies to all types of driver's licenses. The program includes both a one-year and a two-year alternative. The two-year program applies to offenders whom have committed a severe drink driving offence (BAC > 1 g/L, the legal limit in Sweden is 0.2 g/L), have an earlier offence within the previous five years, or have the diagnosis alcohol use disorder or alcohol dependence. All others are assigned to the one-year program. Several aspects of the alcohol interlock program are evaluated at VTI. This report presents the results of an interview study with a total of 31 drivers who had committed a drink driving offense. They were interviewed both at a meeting, and at follow-up telephone interviews. The drivers are 11 people who participated in the two-year program, 10 people who participated in the one-year program and 10 people who did not participate in the interlock program.

The results show different reasons for applying for alcohol interlocks following a drink driving incident. These include the need to cope with everyday life (such as work and errands), but also that a driver's license and a car are strongly associated with quality of life and the habit of driving. A predominant reason to not apply for an alcohol interlock was the associated monetary cost. Furthermore, for some informants, access to public transportation was also provided as a reason to refrain from alcohol interlock. Generally, the informants with alcohol interlocks express that the opportunity to install these devices has been hugely important to them, and that they are very grateful. The alcohol interlock has meant that they have been able to sustain a living, both in terms of work and leisure.

All informants, regardless if they have alcohol interlocks or not, believe that they will never drive drunk again. One reason for this is the large monetary costs that the drink driving offense resulted in. These costs generally include a monetary fine for the offense, and within the system of alcohol interlocks the cost of the alcoholock and its service, as well as the costs of doctor's visits and tests. Those outside the system possibly had to do a new driving test, and some have lost their income because they became unemployed and had difficulties finding a new job that did not require a driving license.

Another reason stated to not drink and drive in the future is that the informants do not want to undergo the process of obtaining alcohol locks again, a process that is described as complicated and demanding. The informants report that the personal responsibility to perform all actions required to obtain the interlock created a lot of pressure. They also feel that they were at the mercy of doctors who could miss to call for samples or submit a medical certificate on time. Furthermore, the information about the program provided by the Swedish Transport Agency is perceived as unclear and difficult to read.

On a personal level, the informants state that the drink driving offense has given rise to great shame, which they do not want to expose themselves to again. They also claim that they intend to change their alcohol behavior, having gained a better understanding on how long alcohol remains in the body. They believe that they will refrain from driving the day after drinking alcohol. As an aid to this, a few select to retain the alcoholock after the mandatory period has expired, while others instead buy a breathalyzer.

The results of this study primarily point to a need for better information to the persons entering the system with alcohol interlocks for drink driving. The information from the Swedish Transport Agency needs to be simple and clear so that it is easily accessible to all offenders. Furthermore, there is need

for clear and personal schedules in terms of what and when various documents are to be submitted to the Swedish Transport Agency. There is also a need for clearer information on what type of doctor is qualified to issue medical certificates, as well as a need for more information regarding the interlocks themselves. In addition, the cost of the system with alcohol interlocks for drink driving needs to be reviewed to identify obstacles to getting more people to apply. Informants who have alcohol locks also feel that they did not have full knowledge of the costs of the system and that the costs were much higher than expected.

---

1. Bakgrund

I detta kapitel ges en kort inledning till den svenska försöksverksamheten och det permanenta systemet för alkolås efter rattfylleri som trädde i kraft år 2012. Mer information om systemet med alkolås efter rattfylleri finns i inledande faktarutor i de olika resultatavsnitten. Här nedan presenteras också vad som ingår i den sammantagna utvärderingen av alkolås efter rattfylleri.

1.1. Försöksverksamhet

Mellan åren 1999 och 2011 har det i Sverige pågått en försöksverksamhet med alkolås för dem som dömts för rattfylleri, först begränsat till tre län men från och med oktober 2003 omfattande hela landet och samtliga fordonskategorier utom motorcyklar och mopeder. Statistiska Centralbyrån (SCB), Transportstyrelsen och Transportøkonomisk Institutt, TØI, i Norge har utvärderat verksamheten (SCB, 2005; Bjerre m.fl., 2006; Nordbakke m.fl., 2007; Bjerre m.fl., 2007; Bjerre & Thorsson, 2008; SCB, 2009). Utvärderingarna visade att 11 procent av dem som dömts för rattfylleri och som fått körkortet indraget i minst 12 månader valde att delta i den frivilliga försöksverksamheten. Bland dessa fullföljde 59 procent av deltagarna det tvååriga försöket. Personerna stod själva för kostnaden att delta i försöket, drygt 50 000 kr för tvåårsperioden.

1.2. Permanent system för alkolås efter rattfylleri

I december 2007 tillsattes Alkolåsutredningen där en deluppgift var att föreslå ett permanent system med alkolås för dem som dömts för rattfylleri. I december 2010 biföll riksdagen proposition 2010/11:26 Alkolås efter rattfylleri, och ett permanent system för alkolås efter rattfylleri trädde i kraft den 1 januari 2012.

Förändringarna, jämfört med försöksverksamheten, är att samtliga körkortsbehörigheter ingår i det permanenta systemet, att det blivit en längre spärrtid av körkortet efter rattfylleri och att det blivit lägre kostnader för individen att delta i systemet med alkolås efter rattfylleri. Det finns också mer utpekade krav på leverantörerna av alkolås (Åkerlund & Werkström, 2011). En annan viktig skillnad är att det nu också är möjligt att få 1 års villkorstid, inte bara 2 år som tidigare. Villkorstid är den tid man bara har rätt att köra fordon med alkolås, efter villkorstidens slut kan man ansöka om att återfå sitt körkort utan villkor om alkolås.

Villkorstiden är 2 år för de som: har gjort sig skyldiga till grovt rattfylleri, har gjort sig skyldiga till upprepade fall av rattfylleri till följd av alkoholförtäring de senaste 5 åren, eller har diagnosen alkoholberoende eller alkoholmissbruk. Övriga får 1 års villkorstid.

För att sänka individens kostnader togs den administrativa avgiften (ansökningsavgift och deltagaravgift) bort. Jämfört med försöksverksamheten är det glesare service och tömning av alkolåsen samt färre läkarbesök under villkorsperioden, vilket också bidragit till att sänka kostnaderna. Enligt Åkerlund och Werkström (2011) uppskattas alkolås efter rattfylleri kosta 21 500–27 000 kronor om man har villkorstid 1 år och 28 500–41 500 kronor om man har villkorstid 2 år, att jämföra med 51 300–65 300 kronor under 2 år i försöksverksamheten.

De alkolås som används efter rattfylleri måste vara godkända och ha genomgått en teknisk prövning, vilken endast får utföras av godkända provorgan. Provorgan ska godkännas genom ackreditering enligt lagen (1992:1119) om teknisk kontroll eller motsvarande förfarande. Dessa bestämmelser trädde i kraft 1 oktober 2011. De krav som finns på alkolåsleverantörer, samt hur ansökan och godkännande av alkolåsleverantör går till är beskrivna på Transportstyrelsens webbplats (Transportstyrelsen, 2017a).

I samband med att alkolås efter rattfylleri blev ett permanent system formulerades tre effektmål (Stenlund, 2010):

- Ökad trafiknykterhet
- Färre återfall i rattfylleri
- Fler användare av alkolås

1.3. Utvärdering av alkolås efter rattfylleri

Transportstyrelsen har gett VTI, Statens väg- och transportforskningsinstitut, i uppgift att utvärdera alkolås efter rattfylleri. Utvärderingen innehåller flera delar varav en del, som baseras på en intervjustudie, presenteras i det här notatet.

Det övergripande syftet för utvärderingen i sin helhet är att följa uppfyllelsen av det tredje effektmålet som gäller fler användare av alkolås. Detta tolkas som att en högre andel av dem som gjort sig skyldiga till rattfylleri ska välja alkolås, jämfört med i försöksverksamheten. I detta ingår också att förstå varför man väljer eller inte väljer alkolås efter rattfylleri och individernas upplevelse av systemet. Syftet är att närmare förstå individens perspektiv när det gäller till exempel ansökan, läkarbesök, provtagningar och alkolåsutrustningen.

Syftet som gäller effektmålet om att få fler användare av alkolås besvaras genom en statistisk uppföljning av olika typer av data som samlas inom systemet för alkolås efter rattfylleri. I de två andra utvärderingsdelarna har en fördjupad kunskap erhållits genom intervjuer med, och frågeformulär till, de som har alkolås efter rattfylleri under 1 år och 2 år, samt de som inte har alkolås men som fått körkortet återkallat med anledning av rattfylleri eller grovt rattfylleri. Intervjustudien och enkätstudien kompletterar varandra genom att besvara samma frågeställningar, men där intervjustudien ger mer djup och förståelse.

De frågeställningar som främst besvaras genom intervjustudien är följande:

- Varför ansökte man eller ansökte man inte om alkolås efter rattfylleri?
- Hur har informationen i systemet med alkolås efter rattfylleri upplevts?
- Hur har själva alkolåsen fungerat?
- Hur har alkolåset respektive avsaknaden av körkort påverkat personers hälsa, arbete och vardagsliv?
- Är utformningen av systemet med alkolås efter rattfylleri bra eller bör något i utformningen ändras?
- Om en ändrad utformning behövs, vad är det då som behöver förändras? Gäller det till exempel villkorstiden, läkarbesöken, provtagningarna eller kostnaderna?

I det här notatet redovisas resultat från intervjustudien. Den statistiska uppföljningen och enkätstudien¹ redovisas i separata notat.

---

¹ Gustafsson & Forsman, 2016: VTI notat 35-2016.

---

2. Metod och material

2.1. Intervjuer

För att få kunskap om användarnas erfarenheter och uppfattningar av alkohol efter rattfylleri har intervjuer genomförts med personer dömda för rattfylleri. I intervjustudien ingår elva personer som har haft alkohol med 2 års villkorstid, tio personer med villkorstid 1 år och tio personer som inte haft alkohol och därmed ingen möjlighet att köra under den tid körkortet varit spärrat.

Med en kvalitativ metod ges möjlighet till en djupare beskrivning och därmed förståelse för det som ska studeras, med utgångspunkt i frågor som handlar om ”hur” och ”varför” (Holme & Solvang, 1997; Kvale, 1997).

Intervjuerna har varit halvstrukturerade. Öppenheten ger den intervjuade möjlighet att komma med nya reflektioner och infallsvinklar kring det som avses undersökas (Kvale, 1997), och på motsvarande sätt kan intervjuaren ställa följd- och fördjupningsfrågor utifrån den intervjuades svar och resonemang (Patton, 1990). Som hjälp vid intervjuerna har en intervjuguide med tematiska områden utformats (se bilaga 1 och bilaga 2).

För att få kunskap om hela processen med alkohol efter rattfylleri och dess effekter har vi efter den första djupintervjun gjort 2–3 uppföljande telefonintervjuer. Telefonintervjuerna har byggts på den första intervjun varför frågorna varierat mellan olika intervjupersoner med anledning av deras olika berättelser och erfarenheter från de föregående intervjuerna. Att frågorna varierat beror även på att olika informanter befunnit sig i olika delar av processen vid det aktuella intervjutillfället.

2.2. Population och urval

I intervjustudien har samma urval använts som i enkätstudien (Gustafsson & Forsman, 2016). Transportstyrelsen tillhandahöll ett urval av de som registrerats för körkortsåterkallelse under tidsperioden 2013-07-01—2014-06-30 med anledning av rattfylleri eller grovt rattfylleri gällande alkohol. Själva rattfyllerihändelsen kan dock ha inträffat tidigare.

Urvalet togs fram i Transportstyrelsens ärendehanteringssystem, W3D3. I ärendehanteringssystemet gjordes en sökning på körkortsåterkallelse som omfattar rattfylleri och grovt rattfylleri gällande både alkohol och droger, samt vårdslöshet i trafik (punkt 1). En manuell hantering skedde därefter för att rensa bort alla som inte hade återkallelse på grund av alkoholrattfylleri inklusive grovt alkoholrattfylleri. Transportstyrelsen identifierade slutligen i W3D3 de som hade villkorskod alkohol för ett eller två år.

För att undvika säsongeffekter gjordes urvalet så att fördelningen under året blev den samma som fördelningen av registrerade ärenden totalt. VTI erhöll sedan en fil med 502 personnummer med alkohol i 1 år, 1 086 med alkohol i 2 år och 2 032 utan alkohol. Detta utgjorde ett grundmaterial för hela utvärderingen. Namn och adresser erhöles från SPAR (Statens Personadressregister) och några personer utan komplett adress fick tas bort.

2.3. Inbjudan och svar

Vi önskade intervjua tio personer med alkohol 1 år, tio personer med alkohol 2 år och tio personer utan alkohol, i tron att det skulle ge en teoretisk mättnad (Kvale, 1997). En geografisk begränsning gjordes i populationen och inbjudan till intervju (se bilaga 3) skickades i slutet av januari 2015 enligt Tabell 1. De flesta som svarade att de ville låta sig intervjuas var från gruppen med alkohol i 2 år, så efter knappt tre veckor skickades påminnelse med ett nytt inbjudningsbrev, dels till dem som inte hade alkohol, dels till dem med alkohol i 1 år. Inbjudningsbrev anpassades efter den aktuella informantgruppen. Fortfarande var det få svar från personer utan alkohol så ett nytt utskick gjordes i början av mars till personer bosatta i Skåne. Det blev ändå inte tillräckligt med personer som var intresserade av att låta

sig intervjuas. Därför tog Transportstyrelsen fram ett nytt urval bland personer som fått sitt körkort återkallat från och med juli 2014 och som inte hade alkoholås. Inbjudan till det nya urvalet gick iväg i början av juni 2015. Tillräckligt många svarade och vi fick även tacka nej till några personer. Slutligen hade vi intresseanmälningar från tio personer med alkoholås i 1 år, elva personer med alkoholås i 2 år och tio personer utan alkoholås, vilka vi kontaktade.

Tabell 1. Utskick av inbjudningar till intervjuer.

	Utskick 2015-01-29	Påminnelse 2015-02-18	Nytt utskick ¹⁾ 2015-03-05	Nytt urval ²⁾ och utskick 2015-06-04
Alkoholås 1 år	50 personer i Östergötland, Jönköpings län och Skåne	43 personer i Östergötland, Jönköpings län och Skåne		
Alkoholås 2 år	50 personer i Östergötland			
Inget alkoholås	68 personer i Östergötland	67 personer i Östergötland	88 personer i Skåne	199 personer i Dalarna, Jönköpings län, Kalmar län, Närke, Skåne, Stockholms län, Södermanland, Uppsala län, Västmanland, Örebro län Östergötland

¹⁾ Men fortfarande bland dem som registrerats hos Transportstyrelsen 2013-07-01 – 2014-06-30 för körkortsåterkallelse med anledning av rattfylleri.

²⁾ Urval bland personer som registrerats från och med 2014-07-01 för körkortsåterkallelse för rattfylleri, men som inte har alkoholås.

2.4. Genomförande av intervjuer

Vi ringde de intresserade personerna och bestämde tid och plats för intervju. Vid samtalet informerade vi om utvärderingen och att informanten när som helst kunde avbryta sitt deltagande i intervjustudien, utan att behöva redogöra varför. Vidare poängterades att identifierbara personuppgifter inte kommer att framgå i resultatredovisningar, och att all sådan information som behövs under arbetet med studien förvaras oåtkomligt för andra än de två forskare som har arbetat med materialet.

Intervjuerna genomfördes av två forskare. Vid de första intervjuerna var båda forskarna närvarande vid närmare hälften av intervjuerna, bland annat då intervju genomfördes i informantens hem. Vid de övriga intervjuerna har någon av de två forskarna medverkat. I flera fall har intervjuerna genomförts i lokal på bibliotek, kommunhus eller hotell på den ort där informanten bor. Samtliga intervjuer har med informantens medgivande spelats in på diktafon.

I genomsnitt tog en intervju mellan 1 och 1½ timme. Här ska noteras att intervjuerna med informanter som inte hade alkoholås oftast var något kortare, eftersom frågor om erfarenheter av exempelvis alkoholåsets funktion uteblev. Intervjuerna genomfördes mellan februari och augusti 2015. Som ersättning för sitt deltagande fick varje informant två biobiljetter.

De uppföljande telefonintervjuerna har genomförts med varje informant så länge som det funnits ny information från informantens pågående process mot ett körkort utan alkoholåsvillkor, alternativt ett körkort för dem som inte haft alkoholås. De sista telefonintervjuerna har genomförts i mars 2017. Det har varit samma intervjuare som informanten blev intervjuad av vid det första och längre intervjutillfället. Telefonintervjuerna har varit kortare, allt från några minuter till ungefär en halvtimme, men i vissa fall upp till en timme. Se Tabell 2 för en redovisning av antal intervjuer som genomförts. Det är främst

informanter med alkohol 2 år, informanter som fått förlängt från 1 till 2 år, eller informanter utan alkohol men med spärrtid 2 år som deltagit i flera telefonintervjuer. För övriga har processen till körkort varit kortare.

Tabell 2. Antal intervjuer i de tre grupperna.

	Fysisk intervju	Telefonintervju 1	Telefonintervju 2	Telefonintervju 3
Alkohol 1 år	10	10	4	0
Alkohol 2 år	11	10 ¹⁾	9 ²⁾	6
Inte alkohol	10	10	5 ²⁾	4

¹⁾ En informant hade avlidit.

²⁾ Vi hade velat nå en informant ytterligare, men det har inte gått trots upprepade försök.

2.5. Transkribering och hantering av citat

Intervjuerna har transkriberats av ett externt konsultföretag och skrivits ut ordagrant. Även en stor del av telefonintervjuerna har transkriberats ordagrant, medan några sammanfattats av intervjuaren, beroende på vad nytt som framkommit i intervjun.

För att belysa informanternas uppfattningar och erfarenheter av alkohol efter rattfylleri och konsekvenserna av rattfyllerihändelsen har citat ur intervjuerna använts i resultatredovisningen. Citaten återges ordagrant, men har ibland justerats för läsförståelsen. Ibland har också förtydliganden skrivits inom hakparentes. Partier i en intervju som har uteslutits inom ett redovisat citat markeras i rapporten med /.../. Vid citaten redovisas om vederbörande har alkohol 1 år, 2 år eller inte alls. Numreringen utgörs av intervjuordningen inom respektive alkoholgrupp. Exempelvis ”informant 0-1” innebär att det är den första informanten som intervjuades utan alkohol (0) och ”informant 2-10” innebär att det var den tionde informanten med alkohol i 2 år.

2.6. Analysarbete

De transkriberade intervjuerna har i ett första steg lästs igenom grundligt. Under läsningen har varje intervju fått sitt innehåll kodat utifrån dess innehåll (genom att i intervjuutskriften marginal skriva t.ex. ”kostnadsaspekt”, skamkänslor”, ”informationsaspekt”). Övergripande teman har kunnat identifierats utifrån dels dessa koder, dels intervjuguidens teman och frågor (Repstad, 1999). Meningsbärande enheter ur vardera intervjun har sedan placerats in under respektive teman. Detta arbetssätt kan också beskrivas som att analysarbetet har skett genom dels lodräta analyser genom varje intervju/intervjuutskrift, dels vågräta analyser som skär tvärs igenom samtliga intervjuer/intervjuutskrifter. Thomsson (2002, s. 153) beskriver förfaringssättet som att ”varje intervju som analyseras är en pusselbit i en process som kan kallas för förståelseutveckling.”

Intervjuerna har genomlästs av båda intervjuarna, oberoende av varandra. På så sätt har reflexioner kring det empiriska materialet kunnat jämföras, vilket stärker studiens trovärdighet.

2.7. Etikprövning

Studien är etikprövad och godkänd vid Regionala etikprövningsnämnden i Linköping 2012-09-11 (Etikprövningsnämndens diarienummer 2012/280-31).

---

3. Resultat

I detta kapitel presenteras resultaten från intervjuerna med informanterna. Inledningsvis ges en kortare bakgrundsbeskrivning av informanterna.

3.1. Informanternas bakgrund

Tre informantgrupper ingår i studien: informanter med alkohol i 2 år, informanter med alkohol i 1 år samt informanter utan alkohol. Informanterna med alkohol har villkorade körkort, i gruppen utan alkohol har informanterna inget körkort.

Av de elva informanter som hade alkohol i 2 år var tre kvinnor och åtta män². De var mellan 27 och 69 år med en medelålder på 58 år i hela gruppen. Samtliga tio som hade alkohol i 1 år var män. De var mellan 24 och 79 år, med en medelålder på 60 år. Bland de informanter som inte hade något körkort var två kvinnor och åtta män. De var mellan 23 och 82 år och medelåldern var något lägre än i grupperna med alkohol, nämligen 53 år.

I gruppen med alkohol i 2 år hade sju arbete vid rattfyllerihändelsen, resterande var pensionärer eller sjukpensionärer. I gruppen med alkohol i 1 år hade hälften arbete och hälften var pensionärer. I gruppen utan alkohol hade sju personer arbete, medan övriga var antingen arbetslösa eller pensionärer.

Bland informanter med alkohol, oavsett 1 eller 2 år, bodde ungefär hälften på landsbygd och den andra hälften centralt vid tiden för rattfyllerihändelsen. Enbart ett par av informanterna utan körkort bodde på landsbygden.

Missbruk eller beroendediagnos fanns hos några av informanterna i gruppen med alkohol i 2 år. Här ska noteras att det är informanterna själva som har berättat om de har eller inte har en missbruksdiagnos, varför vi inte med säkerhet kan veta om de har en diagnos, eller om det finns ytterligare informanter med sådan diagnos. Bland dem utan alkohol var det ingen som uppgav att de hade missbruk eller beroendediagnos, men där ett par likväl berättade att de efter rattfyllerihändelsen genomgått riskreduceringsutbildningen Prime for Life³, respektive tagit kontakt med Länkarna⁴ och genomgått deras 7-stegsprogram.

I 2-årsgruppen uppgav över hälften att de hade tidigare rattfylleridomar. Av dessa hade några vid den aktuella rattfyllerihändelsen en alkoholhalt under gränsen för grovt rattfylleri, men där det tidigare rattfylleribrottet bidragit till att villkorstiden nu blev två år. Bland dem med körkort villkorat för ett år respektive de som inte hade körkort uppgav samtliga att de inte hade någon tidigare rattfylleridom.

3.2. Rattfyllerihändelsen och dess påföljder

Flera av informanterna hade fått göra ett alkoholutandningsprov i en av polisens rutinkontroller. I några fall gjordes provet i samband med en annan händelse, som avkörning, fel lyse eller sjukdomsfall. För andra handlade det istället om att någon ringt polis efter att ha känt att personen ifråga luktat alkohol.

Informanterna har berättat om olika omständigheter som föregått rattfyllerihändelsen. För enskilda informanter kan det vara flera samtida omständigheter. Vi kan inte se några uttalade skillnader i en jämförelse mellan de tre informantgrupperna.

Enligt flera av informanterna var rattfyllerihändelsen en ”dagen efter”-situation, det vill säga att man kört bil dagen efter alkoholintag. För några handlade det om alkoholkonsumtion dagen innan

---

² En man på 63 år avled innan den första telefonintervjun.

³ <http://www.primeforlife.se/>

⁴ <http://www.rikslankarna.se/>

rattfyllerihändelsen i kombination med alkoholintag den aktuella dagen. Ett exempel är en informant som druckit starköl efter arbete i trädgården, varpå han tog bilen för att göra ett ärende. Informanter beskriver hur de kände sig fräscha och inte upplevde sig ha någon alkohol i kroppen. För några av informanterna var bakgrunden till rattfyllerihändelsen att man hade druckit alkohol samma dag – antingen mycket alkohol under en fest eller att man tagit något enstaka glas – varefter man av olika anledningar behövde göra ett mer eller mindre akut och oplanerat ärende. Situationen innebar att man hade glömt bort alkoholintaget, alternativt prioriterade att ta bilen på grund av det akuta läget.

För några av informanterna handlade det om en situation i livet då man upplevde stor psykisk stress, och medan en av informanterna inte hade en tanke på att han skulle kunna ha alkohol i kroppen, så antyder övriga att de var medvetna om detta. I ett fall hade en informant som är nykter alkoholist tagit ett återfall.

I några fall hade informanten förlitat sig på resultaten från blåsning i privat alkomätare innan bilfärden. Vid polisens stoppande visade det sig att alkoholkoncentrationen var högre än vad alkomätaren hade visat.

De flesta av informanterna fick sitt körkort omhändertaget av polisen vid rattfyllerihändelsen, så inledningsvis har alla informanterna haft en kortare eller längre period utan att kunna köra bil. Vi kan konstatera att denna tid utan körkort, orsakade svårigheter för flera av dem, antingen med anledning av att man bor på landsbygd med begränsat kollektivtrafikutbud, eller för att man är beroende av bil i sitt yrke. För några av informanterna medförde situationen att de förlorade sitt arbete. För informanter som är pensionärer handlade det istället om att de fick ge avkall på vissa fritidsaktiviteter och/eller att man upplevde det som besvärligt att be andra om skjuts. För andra informanter fungerade tiden utan körkort trots allt bra. Man bor relativt centralt och kunde under perioden utan körkort nyttja kollektivtrafik eller cykel, alternativt få hjälp med skjuts av grannar och vänner.

3.2.1. Körkortets spärrtid och rattfylleribrottets straffpåföljder

Bland de informanter som inte hade alkolås var det fyra personer som hade en spärrtid av körkortet på ett år, medan fem personer hade en spärrtid på två år. En av informanterna fick sitt körkort återkallat under de första två årens prövotid med nytt körkort, och måste således göra nytt förarprov.

Med anledning av rattfylleribrottet har informanterna också fått en straffpåföljd. Flera av informanterna hade fått dagsböter grundat på inkomsten. Ungefär hälften av dem med alkolås i 2 år hade istället blivit dömda till fängelse, vilket omvandlats till fotboja och samhällstjänst eller till en månad på behandlingshem. Några informanter hade utöver samhällstjänst även skyddstillsyn. Skyddstillsyn med övervakare, samhällstjänst och krav från Frivården på att delta i riskreduceringsutbildningen Prime for life var även fallet för en informant som inte hade körkort.

3.3. Alkolås efter rattfylleri – ansökan eller inte?

I detta kapitel redogörs för resultat som berör varför eller varför inte de rattfyllerimisstänkta förarna ansökte om körkort med alkolåsvillkor. Inledningsvis ges kortfattade fakta om spärrtider av körkortet, möjligheten att ansöka om alkolås och vad som gäller inför och under villkorstiden om man ansöker om ett körkort med villkor alkolås.

Spärrtiden av körkortet efter rattfylleri, det vill säga den tid man är utan körkort, är minst 12 månader. För de som har begått grovt rattfylleri *eller* har återfallit i rattfylleri inom de senaste fem åren *eller* har begått ett rattfylleribrott och har diagnosen alkoholberoende eller missbruk av alkohol är spärrtiden minst 24 månader. En spärrtid längre än 12 månader kräver att nytt förarprov görs för att man ska få tillbaka sitt körkort. Transportstyrelsen kan även ställa krav på provtagningar och läkarintyg för att verifiera nykterhet i samband med ansökan om körkortstillstånd. (Trafikverket, 2017; Transportstyrelsen, 2017b).

Den som fått sitt körkort återkallat på grund av rattfylleri eller grovt rattfylleri eller riskerar att få det, kan ansöka om körkort med villkor om alkolås i stället för att vara utan körkort.

Förutsättningen är att sökanden är permanent bosatt i Sverige och har ett körkort utfärdat inom EES samt att det handlar om rattfylleri på grund av alkohol, inte andra droger. En straffpåföljd (exempelvis böter eller fängelse) utdöms även om man får villkor om alkolås (Transportstyrelsen, 2017c).

Villkorstiden är 1 eller 2 år och räknas från att Transportstyrelsen delgivit den sökande sitt beslut. Den tid som körkortet varit omhändertaget/återkallat före beslutet kan alltså inte tillgodoräknas. För en så kallad högriskgrupp är villkorstiden 2 år om:

- det gäller grovt rattfylleri eller
- personen under de fem senaste åren gjort sig skyldig till upprepade fall av rattfylleri till följd av alkoholförtäring eller
- personen har diagnosen alkoholberoende eller alkoholmissbruk.

I övriga fall är villkorstiden 1 år.

Under villkorstiden får personen endast köra fordon som är utrustat med ett alkolås som

- är personligt,
- godkänt av Transportstyrelsen och
- tillhandahålls av en av de leverantörer Transportstyrelsen har godkänt.

3.3.1. Skäl för att ansöka om alkolås

Av de informanter som hade villkorat körkort i 1 år var det några som senare hade fått detta beslut ändrat till 2 år. En informant vet inte skälet till förlängningen, men tror att det beror på att han vid ett tillfälle haft alkohol i sin utandningsluft vid startförsök av bilen. En annan informant blev svårt sjuk under en period och fick då inte köra bil av medicinska skäl. Oron i väntan på medicinsk utredning gjorde att han ökade sin alkoholkonsumtion. Detta visade sig på proverna i samband med ansökan om körkortstillståndet, och villkorstiden blev förlängd. För en av informanterna hade förlängningen sin orsak i att han på grund av missförstånd hade missat att skicka in ett läkarintyg inför ansökan om körkortstillstånd. Informanten trodde att han skulle utgå från den tidpunkt då alkolåset blev installerat, och inte från beslutsdatumet för det villkorade körkortet. Ytterligare en anledning till förlängning av det villkorade körkortet bottnar i olovlig körning en kort tid efter återkallandet av körkortet.

I intervjuerna framkommer att behovet av körkort och bil är stort för flera av informanterna. Körkortet och bilen är det som får vardagslivet att fungera med arbete, ärenden och skjutsning av anhöriga: ”dagens samhälle kräver bil”, som en informant uttrycker det. För flera handlar det om att kunna ta sig till och från arbetet, med anledning av att de bor på landsbygden och där kollektivtrafikens utbud inte är tillräckligt. En informant menar till exempel att han hade övervägt att inte ansöka om alkolås efter rattfylleri om han hade bott mer centralt. Flera är också beroende av att kunna köra bil i sitt arbete till

exempel för att träffa kunder, och hade man inte valt alkohol skulle man ha förlorat arbetet och därmed sin inkomst.

Även de informanter som inte arbetar, så som pensionärer och arbetslösa, upplever ett stort behov av bil för att kunna göra ärenden av olika slag och att hjälpa anhöriga med skjuts. Följande citat sammanfattar detta mer direkta upplevda behov av körkort och bil hos de intervjuade:

Jag bor ju så till att utan bil, då stannar hela... Jag bor ju mitt ute i skogen. /.../ Det [kollektivtrafik] går två eller tre gånger om dagen. Jag jobbar lite som byggnadssnickare nu, och ska jag släpa med mig alla mina verktyg och grunkor i bussen... Jag menar, det tar ju hela arbetsdagen bara att ta sig till andra sidan staden med det här. Det fungerar bara inte. /.../ Allt var tvärstopp så att alkoholset räddar ju livet på mig, mer eller mindre. Nu ska jag inte säga att jag hade gått och hängt mig om jag inte hade fått det, men grejen är att... det hade... jag tar hellre alla dessa skitprover och jobbiga grejer och helnykterhet än att jag blir av med kortet alltså. (informant 2-1)

Bland informanterna finns de som menar att de egentligen skulle klara av att vara utan körkort under spärrtiden. Vanan att köra bil och den livskvalitet som det innebär är dock skäl till att man ändå ansökte om alkohol efter rattfylleri. Man har ”skämt bort sig” med bil, menar en informant. För flera hör dessa aspekter samman – bilberoende och livskvalitet. Behovet av att vara självständig och oberoende av andra ses här som viktiga faktorer. I slutänden handlar det om att kunna upprätthålla det liv man hade innan rattfyllerihändelsen:

VTI: Vilket var ditt huvudsakliga skäl till att ansöka om alkohol?

För att kunna köra bilen och att kunna åka och handla. Inte vara beroende av [namn på sambon]. Och det är ju inte bara handla man måste göra för att ta bilen. Man kan ju ha bilen för att åka till nära och kära. /.../ Och ja, åka på syjunta på kvällarna. Åka till bekantskapskretsen, överhuvudtaget. Som livet var innan, liksom. (informant 2-4)

Om man inte har körkort villkorat med alkohol innebär en spärrtid på två år att ett nytt godkänt förarprov (kunskapsprov och körprov) krävs för att återfå körkortet. För några har tvånget att genomföra nytt förarprov varit påverkande i valet att ansöka om alkohol efter rattfylleri. Här följer ett exempel:

Men det här var enda chansen att få behålla det här [alla körkortskategorier]. För jag har en spärrtid på två år, vilket innebär att jag måste ta om alla mina körkort. Och det är en kostnad på 150 000–200 000 kronor. Nu fick jag chansen via det här alkoholset. Och på det sättet så har jag ett aktivt körkort under den här tvåårsperioden, som jag då kan växla in nästa år /.../ då jag får tillbaka mitt riktiga körkort. (informant 2-1)

En informant tror också att det skulle vara svårt och ta lång tid att ta nytt körkort idag, jämfört med då han tog körkort som ung. En annan informant menar att han antagligen skulle ha valt villkorat körkort även om han skulle klara en vardag utan körkort under spärrtiden, just med anledning av att han tror att det är svårt att ta om körkortet.

Ytterligare en anledning till att ansöka om alkohol är kopplat till själva fordonet. Detta var fallet för en informant som har en hybridbil som bör laddas minst var fjortonde dag (och därmed köras), vilket var den huvudsakliga anledningen till ansökan. Detta trots att informanten egentligen skulle klara sig bra utan körkort under spärrtiden, eftersom han har god tillgång till kollektivtrafik.

3.3.2. Skäl för att inte ansöka om alkohol

Bland de informanter som inte hade alkohol efter rattfylleri är kostnaden den främsta anledningen till att man inte ansökt. Flera av dessa informanter känner en stor frustration över att inte ha kunnat

bekosta alkohol efter rattfylleri, eftersom avsaknaden av bil och körkort har fått stora konsekvenser för deras liv. När det gäller kostnaden gjorde en informant en kostnads kalkyl och bedömde att det inte var värt att ansöka om alkohol. I följande citat beskrivs detta, där det även framkommer att informanten inte ser något större behov av att ha körkort under den aktuella spärrtiden:

Jag vägrade kostnaden och att jag har en gammal bil, så jag tyckte inte att det stod i proportion. /.../ För mig var det en ekonomisk spekulering, att ska jag upp med 40 000 nu och ha ett alkohol och så ändå vara satt på att ta prover och grejer som jag ändå måste ta, om jag ska ta om körkortet... Och så tänkte jag att teori och vad det nu är som är obligatoriskt där, och sen gå och skriva provet och sen bara beställa tid till att köra, det kan inte bli de pengarna. Så resonerade jag. Och jag är så pass fokuserad som människa så bestämmer jag mig för att fixa det [göra förarprovet] så tror jag att jag gör det. Det hade varit värre om man hade bott på landet och hade haft två mil till närmaste affär eller sådana där saker.
(informant 0-10)

Ytterligare en förklaring till varför man inte ansökt om alkohol efter rattfylleri är att det inte finns något övervägande behov av körkort. Informanterna som uppgett detta bor centralt och kan nyttja kollektivtrafik vid behov. En informant som bor på landsbygd har istället möjlighet till att få skjuts av sin son som bor i samma område.

För några av informanterna var den förväntade psykiska belastningen i samband med alkohol efter rattfylleri, med till exempel läkarundersökningar och provtagningar, bidragande faktor till varför man inte ansökte. Alkohol efter rattfylleri ses som en ytterligare psykisk påfrestning, utöver den som själva rattfyllerihändelsen inneburit. Alkohol anses även kunna innebära en känsla av att få en ”alkoholiststämpel”. För följande informant var det just detta, och inte i första hand kostnaden, som avgjorde valet:

Just då så var det väldigt mycket bara att det hade hänt. Och det tog mycket på mig, det tog mycket på mina föräldrar. Så att jag kände att ta den processen också med alkohol, ska till läkaren varje månad, det vill inte jag gå igenom. /.../ Jag är liksom ingen missbrukare. Jag bara gjorde fel grejer vid fel tillfälle. /.../ Någon stämpel som någon... alkoholist eller så... Och det är jag verkligen inte. (informant 0-4)

En informant tycker att alkohol efter rattfylleri har blivit en symbol för myndigheter som lägger sig i privatlivet, vilket är en av flera anledningar till att han inte ansökte. I andra intervjuer antyds liknande uppfattning, även om det inte varit avgörande i beslutet om att inte ansöka.

Några informanter har uppfattat alkohol efter rattfylleri som en krånglig process (ansökan, läkarbesök och provtagningar, tömningar av loggdata, ansökan om körkortstillstånd). Detta har också varit en bidragande orsak till att man inte har ansökt om villkorat körkort. En informant hade till exempel ansökt om alkohol och även fått det beviljat. Han ändrade sig dock, bland annat för att han upplevde processen som krånglig:

Det gick ju inte bara att sätta in ett alkohol. /.../ Det var en massa... jag tyckte det blev så krångligt, tänkte jag skiter i det. (informant 0-3)

Även den tid som krävs av den som deltar i systemet med alkohol har haft betydelse för några informanter inför valet att inte ansöka om alkohol. En informant påpekar till exempel att hans yrke inte möjliggör ett deltagande. Det handlar om att ha tid både för själva ansökningsprocessen (t.ex. kontakter med Transportstyrelsen, läkare och serviceställen) och om att med kort varsel ta sig till läkaren för provtagning och till servicestället för att tömma loggdata:

Och läkarbesök, det här alkoholset ska avläsas med vissa intervaller och... Jag åkte ju på en läkarundersökning, men eftersom jag inte har diagnosen alkoholist så var jag heller inte att betrakta att jag skulle underkasta mig någon behandling. /.../ Och i och med det att jag inte har den diagnosen så kan jag heller inte begära att få

ledigt så mycket som alla dessa kontroller kommer att ta, för jag jobbar ju ensam och varje gång jag försvinner så måste det kallas in en ersättare. (informant 0-6)

3.4. Information i systemet med alkoholås efter rattfylleri

I detta kapitel presenteras hur informanterna fått information om alkoholås efter rattfylleri och vad de anser om den information de fått. I faktarutan nedan presenteras bland annat vad som ingår i systemet med alkoholås efter rattfylleri.

I samband med misstanke om rattfylleribrott återkallar Transportstyrelsen körkortet, vilket oftast omhändertagits av polisen, och skickar skriftlig information om återkallelsen och möjligheten att ansöka om alkoholås. Även polisen kan ge information om möjligheten till alkoholås, muntligt eller via en broschyr från Transportstyrelsen. I den informationen som Transportstyrelsen skickar presenteras vad som gäller i systemet med alkoholås efter rattfylleri.

Alkoholås efter rattfylleri är ett system med flera delar och allt bekostas av användaren. Det som kostar är själva alkoholåset inklusive installation, service och datatömningar en gång var sjätte månad. Därutöver finns kostnader för läkarbesök (specialistläkare) och provtagningar (alkohol- och narkotikaprover). Transportstyrelsen (2017d) uppger att det kostar cirka 20 000 – 40 000 kr att delta i systemet med alkoholås efter rattfylleri.

3.4.1. Information om möjligheten till alkoholås

Av alla informanterna är det endast en som minns att polisen i samband med stoppanDET nämnde möjligheten om att ansöka om villkorat körkort med alkoholås. Flera uppger att de fick skriftlig information från Transportstyrelsen om möjligheten till villkorat körkort med alkoholås. Men bland informanterna finns även de som inte kan minnas sådan information. Några påpekar dock att de mycket väl kan ha fått sådan information från Transportstyrelsen, men att de vid den aktuella tiden var i obalans och därför inte minns tydligt hur det gick till. En informant berättar till exempel att han var mycket upprörd efter rattfyllerihändelsen och inte brydde sig om skriftlig information, varför han kastade bort ”lapparna”.

Bland dem som inte hade fått/inte minns att de hade fått information från Transportstyrelsen om möjlighet att ansöka om alkoholås efter rattfylleri uppgav några att det istället var i kontakten med Frivården/Kriminalvården som de fick den informationen. Dessa informanter har ett något längre tidsspänn mellan rattfyllerihändelse och vetskap om möjligheten att ansöka om körkort med villkor alkoholås, jämfört med dem som hänvisar till att de har fått information från Transportstyrelsen. En anledning till denna skillnad skulle kunna vara att informanterna i fråga inte varit mottagliga för den skriftliga information som man fått hemskickad, utan att det var först i mötet med en personlig kontakt på Frivården/Kriminalvården som man kunde ta till sig informationen.

Några av informanterna förekom Transportstyrelsens skriftliga information. och sökte på egen hand information på Internet om alkoholås efter rattfylleri, någon efter tips från en släkting. Någon nämnde också att de i samband med sökandet tittat på Transportstyrelsens film⁵ om alkoholås efter rattfylleri som finns tillgänglig på internet.

5

http://streamio.com/api/v1/videos/4ece18b8e4260010a6000454/public_show?link=true&player_id=4e661407e42600196b00001c

3.4.2. Information i ansökningsprocessen

Intervjumaterialet speglar att ansökningsprocessen i mångt och mycket handlar om tillgång till och hantering av information. Följande avsnitt berör uppfattningar och erfarenheter som *informanterna med alkoholås* har av hur informationen kring alkoholås efter rattfylleri har fungerat.

De intervjuade har själva fått söka reda på läkare med specialistkunskaper som uppfyller Transportstyrelsens krav. I några fall har informanten fått tips från Transportstyrelsen om att informanten kan kontakta sin vårdcentral. Några av informanterna uppger att de sökte på Internet, medan andra ringde runt till vårdcentral och/eller privata läkare på hemorten. I ett fall fick informanten tips om läkare via sin advokat.

I flera fall innebar letandet efter läkare att man hänvisades vidare, och i intervjuerna uttrycks många gånger en frustration kring letandet efter läkare. Skamkänslor och kaos i livet, i kombination med stress över att hitta rätt läkare och skicka läkarintyg i tid för ansökan beskrivs av flera informanter, bland annat i nedanstående citat:

Och sedan när man är i den där utsatta situationen och det har hänt en massa andra saker som har med det här att göra och... det är ju kaos i livet... Så det är väldigt mycket att hålla ordning på, och det här med läkarintygen... och det var jättesvårt att hitta en läkare. (informant 2-6)

När det gäller att hitta godkända leverantörer av alkoholås har informanten i flera fall sökt information på Internet (Transportstyrelsens webbplats eller på Körkortsportalen⁶). Några fick hjälp av en anhörig att söka denna information. Bland informanterna finns även de som direkt vände sig till ett serviceställe, varpå de valde det alkoholås som de blev rekommenderade av personalen.

Informanterna har varit ålagda att själva ta reda på vilka serviceställen som installerar alkoholåsen, även om några uppger att de har fått tips från sin kontaktperson på Transportstyrelsen. I några fall var det läkaren eller informantens advokat som tipsade om vart man kunde vända sig, medan andra fick hjälp av anhörig eller av arbetsgivare. I flera fall sökte emellertid informanten information på egen hand, via Internet eller telefonkatalog. Flera uppger att det inte var helt lätt att hitta information om godkända alkoholås och installatörer, och i några fall hade informanten antingen missat att det måste vara en auktoriserad firma som installerar det godkända alkoholåset, eller trott att det gått bra med ett ”vanligt” alkoholås.

Ansökan om alkoholås efter rattfylleri sker vanligen via en skriftlig blankett som Transportstyrelsen skickar eller som beställs via Transportstyrelsens webbplats. I ansökan ingår en viljeförklaring och läkarintyg. Flera av de intervjuade uppger att de har använt sig av ansökningsblanketten i pappersform, och flera uppger också att de inte är kunniga med datorer. I några fall hade informanten fått hjälp med att fylla i blanketten av läkare eller av arbetsgivare.

Även om ifyllandet av ansökningsblanketten inte innebar några svårigheter så anser flera av informanterna att det fanns oklarheter kring vad som krävdes för att få ansöka om alkoholås efter rattfylleri. Informanterna beskriver Transportstyrelsens skrivelser som svårtolkade, med ett krångligt myndighetsspråk och innehåll av begrepp som inte definieras. Några informanter upplevde också att dokument och skrivelser fanns i olika versioner på Transportstyrelsens webbplats. Detta innebär enligt informanterna en oro över att göra fel i samband med ansökan. En informant påpekar dock att det verkar ha blivit mycket bättre vad gäller tydligheten i informationen på Transportstyrelsens webbplats, jämfört med tidpunkten då han ansökte.

---

⁶ Körkortsportalens information finns numera, vid detta notats utgivande, på Transportstyrelsens och Trafikverkets webbplatser.

Av intervjuerna framkommer att en del av informanterna är ovetandes om varför de har fått den aktuella villkorstiden. Vidare var det några av informanterna som inte var införstådda med att man kan få antingen ett år eller två år med villkorat körkort.

Tidsspannet mellan rattfyllerihändelse och tillgång till villkorat körkort kan skilja sig markant informanterna emellan. Medan några fick det villkorade körkortet inom 1–3 månader efter rattfyllerihändelsen kunde det för andra handla om ett halvår eller ett helt år. Några lyfter emellertid att även om själva ansökningsprocessen tog tid så gick det relativt fort att få beslutet om alkoholås efter inskickad ansökan. Orsakerna till de längre tidsspannen, mellan ett halvår och ett år, är av olika karaktär. Det kan handla om att informanten mådde så pass dåligt av situationen att han eller hon inte riktigt kunde ta tag i ansökningsprocessen. Men det kan också handla om problem med att få till stånd ett läkarintyg: det har tagit tid att hitta en godkänd läkare och några har även upplevt själva kontakten med läkaren som problematisk. För några av informanterna berodde tidsfördröjningen på att de väntade på domstolens beslut om rattfylleri. De hade således inte haft vetskap om att ansökan om alkoholås kan ske direkt efter rattfyllerihändelsen, när de bara är misstänkta för rattfylleri.

Sammantaget framgår det tydligt av intervjuerna att ansökningsprocessen innefattar mycket stress som, förutom ovan beskrivna informationsproblematik, till stor del kan relateras till tidsaspekten. En informant talar till exempel om det korta "tidsfönster" som gäller för ansökningsförfarandet. I följande citat beskrivs detta:

VTI: Men du skulle kunna tänka dig att man fick en längre tid på sig att ansöka egentligen? Under hela sin spärrtid?

Ja, spärrtiden ja. Jag ser inte riktigt vad stressen kommer ifrån att få ett fast beslut på det hela, med tanke på att preliminärt beslut är taget. Och sedan är det bara att säga att 'vi har beslutat att återkalla ditt körkort'. Eller 'du har en spärrtid när domen har kommit' och man är dömd och Transportstyrelsen lägger sin dom. Och sedan så kan man ha möjlighet att ansöka därifrån. Alltså att hålla fönstret öppet. (informant 2-1)

Samma informant upplever också ansökningsprocessen som den svåraste delen i systemet, eftersom den blir så starkt förknippad med den psykiska påfrestningen av anledningen till ansökan, det vill säga rattfyllerihändelsen.

3.4.3. Kontakter med Transportstyrelsen

Flera av *informanterna med alkoholås* berättar att de i samband med den skriftliga informationen om möjligheten att ansöka om alkoholås efter rattfylleri fick en kontaktperson på Transportstyrelsen. I sin helhet har informanterna bra erfarenheter av dessa kontakter och ser det som mycket positivt att kunna återvända via ett direktnummer till en och samma person med sina frågor. Kontaktpersonerna beskrivs som kunniga och hjälpsamma, och en informant menar att hans kontaktperson var "spindeln i nätet" och som höll i alla trådar. En annan informant hade regelbunden kontakt med sin kontaktperson på Transportstyrelsen dit han ringde för att få information (rörande t.ex. tidsaspekter), istället för att söka information på till exempel Transportstyrelsens webbplats.

Några av informanterna med alkoholås har erfarenheter av att kontaktpersoner bytts ut, vilket upplevs som besvärligt och krångligt. En informant berättar också om erfarenheter av oklarheter och motstridiga uppgifter i samband med läkarbesök i början av år två. Han fick då olika besked från Transportstyrelsen om hur ofta och när narkotikaprov skulle lämnas. En annan informant beskriver myndigheten som en stuprörsorganisation utan samordning, där man skickas runt med sitt ärende mellan olika avdelningar. Detta upplevs som frustrerande, trots erfarenhet av vänligt bemötande.

För *informanter utan alkoholås* handlar eventuella kontakter med Transportstyrelsen framförallt om hur man ska gå tillväga för att ansöka om nytt körkortstillstånd, alternativt ta om sitt körkort. En informant beskriver hur han pratade med "en tvär person" på Transportstyrelsen angående körkortstillstånd, och

han tyckte inte att han fick någon hjälp. För en informant handlade kontakten med Transportstyrelsen om alkolås när man är handledare vid övningskörning, vilket inte är tillåtet. Informanten upplever ändå att bemötandet på Transportstyrelsen var mycket bra.

3.5. Att använda alkolås efter rattfylleri

I detta kapitel redovisar vi vilka alkolås som informanterna använder, hur alkolåset har fungerat samt vilka kostnader informanterna har för alkolåset och dess montering och service. Inledningsvis ges fakta om vad alkolås är.

Alkolåset består av en liten låda med ett munstycke. Lådan monteras under instrumentpanelen, och spärrar bilen från vanlig start. För att kunna starta fordonet måste föraren ge ett godkänt utandningsprov i munstycket. Utandningsprovet måste understiga 0,1 mg alkohol per liter i utandningsluften, vilket motsvarar cirka 0,2 promille alkohol i blodet. Dessutom måste föraren blåsa vid slumpmässiga tillfällen under färden. Ett återkommande utandningsprov måste lämnas inom 6 minuter efter begäran, enligt Transportstyrelsen föreskrifter om godkännande av alkolås (TSFS 2011:70). Har inte detta skett registreras ett larm i låset. Om inte bilen har stängts av eller ett nytt prov lämnats inom 15 minuter från larmet anser Transportstyrelsen att personen har misskött sig på så sätt att meddelande om misskötsamhet kan skickas och i förlängningen leda till undanröjande av det villkorade körkortet. Varje blåsning registreras i alkolåsets minnesfunktion, och överförs till Transportstyrelsen vid servicetillfällen en gång i halvåret. Vid denna studies genomförande fanns tre godkända alkolås:

- ACS LR från ALCOLOCK Sverige AB,
- Dräger Interlock XT från Dräger Safety Sverige AB,
- SmartStart SSI 20/20 från Malux Sweden AB.

De olika alkolåsen har olika blåsningsteknik. För Dräger gäller att man blåser ut i munstycket så länge en svag signal ljuder. När signalen tystnat och alkolåset klickat till tre gånger ska man vända luftströmmen och suga i munstycket ett kort ögonblick tills man hör ett kort pip från handenheten. När det gäller Malux krävs att man låter under tiden man blåser för att inte kunna manipulera låset. Man blåser tills alkolåset piper tre gånger.

Vid tiden för de första intervjutillfällena fanns tre godkända alkolås att användas efter rattfylleri (se faktarutan). Flera av de intervjuade hade inte kunskaper om de olika märkena av alkolås. Man blev till exempel rekommenderad ett märke av personalen på servicestället, alternativt valde det som man först kom i kontakt med via sökningar på Internet. För några var det en kostnadsfråga – man hade inte råd att köpa Dräger, utan valde SmartStart från Malux⁷ som man kan hyra. I denna intervjustudie ses en jämn fördelning mellan användandet av Dräger respektive Malux, och endast en av informanterna hade ACS. Däremot visar intervjuerna på en variation av erfarenheter av alkolåset, beroende på märke.

Den sammantagna bilden av intervjumaterialet visar att flera av informanterna har upplevt kontakterna i samband installationen av alkolåset som problemfritt. En informant lyfter dock problematiken med att ta sig till det företag som ska installera alkolåset då man själv inte har något körkort, och att det på grund av skamkänsla kan vara svårt att be någon om skjuts.

Utifrån intervjumaterialet ses inga större skillnader avseende alkolåsmärken huruvida man har fått instruktioner (skriftligt och muntligt) om alkolåset och dess funktion. Några informanter uppger att de inte fått skriftliga instruktioner. Däremot har man fått muntliga instruktioner om hur man ska blåsa i alkolåset. Några av informanterna påpekar att de har fått skriftliga instruktioner om alkolåset, men att

---

⁷ Detta alkolås benämndes av informanterna som Malux, varför även vi fortsättningsvis kallar det Malux.

de inte använder sig av dessa. Istället ringer de direkt till servicestället om de har frågor eller problem rörande alkolåset.

Hur alkolåsets funktion upplevs är till stor del kopplat till vilken typ av alkolås som informanten i fråga använder. Men en gemensam erfarenhet är att det kunde vara svårt i början att lära sig blåsa på rätt sätt för att få bilen att starta.

De informanter som har Malux är mer kritiska till alkolåsets funktion än de med Dräger. Den kritik som framförs berör i några fall själva blåstekniken. Det finns också kritik om att bilen varit svårstartad med anledning av dess känslighet för kallt väder och/eller varmt väder. Andra berättelser handlar om att ångor från spolarvätska eller användning av munsköljningsmedel och parfym har försvårat start. En informant erfor också att Malux i kombination med andra system i bilen skapade en spänningsproblematik som gjorde bilen svårstartad. I några fall har det rört sig om felaktigheter i programvaran. Även Dräger upplevs av en del informanter som känsligt, och en informant berättar exempelvis hur det vid start lyste rött efter det att han ätit en bulle med arrak i.

De olika faktorer som kan påverka start har inneburit en oro hos flera av informanterna, speciellt i början då man var ovan vid alkolåset. En informant menar till exempel att man oroar sig över att få "ett oåterkalleligt brev från Transportstyrelsen", utifrån registrering att bilen inte startat. Andra menar att de inte har blivit speciellt oroliga över att bilen inte startat/varit svårstartad, eftersom det inte har handlat om att de har druckit alkohol.

I början upplevde de flesta av informanterna att det var nervöst att blåsa under färd. Med tiden har man vant sig och de flesta upplever det inte som ett problem. Man ser det till exempel inte som en trafikfara att behöva blåsa eftersom man har gott om tid för att blåsa. Av den anledningen känner man inte heller något behov av att köra åt sidan och stanna för att blåsa. Flera informanter berättar att de med tiden har lärt sig att det kommer ett litet "knäpp" från alkolåset innan det piper, vilket innebär att föraren förvarnas. Gemensamt för informanterna, oavsett vilket alkolåsmärke som används, är en allmän irritation över att under färd behöva blåsa flera gånger, speciellt under en längre sträcka.

Även om flera av informanterna inte tycker att det innebär någon trafikfara med att blåsa under färd anser några informanter – även efter tillvänjning – att det kan vara en trafikfara. Likväl stannar inte dessa informanter för att blåsa, och några poängterar att detta inte heller är möjligt i vissa trafiksituationer. Oron över att blåsa under färd i vissa trafiksituationer handlar inte heller alltid om oro för säkerheten, utan om att inte hinna blåsa i tid och konsekvenserna av det:

Men inte i innerstaden där man står i trafikljus eller rödljus och man blir lite svettig. Hinner jag på fem minuter och vad händer sedan då? Stannar bilen då? Får jag gå hem? Så att det kanske skulle vara lite längre tid på det där. Tio minuter kanske så att man hade chans att i lugn och ro komma ur trafiken och ställa sig någonstans. /.../ Jag är livrädd för att bilen skall stanna. (informant 2-11)

I systemet med alkolås efter rattfylleri ingår att loggade data i alkolåset ska tömmas var sjätte månad. Trots att några av informanterna har några mil att köra till närmaste serviceställe ger intervjumaterialet en entydig bild av att detta är en problemfri del. Det är inte heller någon av deltagarna som uppger att de känner oro över att data i samband med tömningen av alkolåset missbrukas – man förlitar sig på att Transportstyrelsen har kontroll över de företag som har tillstånd att installera alkolås av detta slag. Inte heller det aktuella antalet tömningar ses som något bekymmer.

Sammantaget är det få negativa synpunkter som informanterna framhåller vad gäller service av alkolåset och tömning av data. De allra flesta av informanterna är mycket nöjda med kontakten med personalen på serviceställena. Man får ett trevligt bemötande och hjälp vid behov, när alkolåset av olika anledningar krånglar. En negativ faktor som några informanter tar upp är kostnaderna i samband med tömning av data. Här ska noteras att det av intervjuerna framkommer att kostnaden för tömning av data varierar, beroende på serviceställe. Problem med alkolåset har för en del även inneburit extra servicekostnader, utöver tömning. Vidare har en del av informanterna upplevt det som stressigt att

hinna boka en tid för service under den tidsram som anges på alkolåsets display. Speciellt gäller detta då tiden sammanfaller med högtider och ledigheter som till exempel jul och nyår, då servicestället kan vara stängt.

För de informanter som blåst ”rött” handlar det om att alkolåset gett utslag på grund av till exempel parfym, glögg eller julmust. Sett till samtliga av dessa intervjuer uppgav flera att de inte hade fått någon varning från Transportstyrelsen i samband med tömning av data. Bland dem som likväl fått varning kan som exempel nämnas hur en informant vid ett tillfälle blåste med alkohol i kroppen, vilket medförde att han fick ett brev från Transportstyrelsen om att detta skulle ligga till grund för senare bedömning inför ansökan om körkortstillstånd. En annan informant uppger att han inte fick någon varning från Transportstyrelsen efter att ha blåst rött, men att det uppdagades i samband med att han skulle söka nytt körkortstillstånd. En informant hade sitt alkolås monterat i en tjänstebil, som ibland kördes av andra än honom själv. Vid några tillfällen hade hans kollegor inte lyckats blåsa på rätt sätt, vilket registrerades som att informanten hade gjort misslyckade försök att starta bilen. Informanten fick varningar och fick åka till service, vilket medförde extra kostnader för honom. Vidare fick en informant sin villkorstid förlängd från ett år till två år, vilket han tror beror på att han blåst rött.

3.6. Att gå på läkarbesök och ta prover

I detta kapitel redovisar vi informanternas upplevelser från läkarbesök och provtagningar, både inför ansökan, under villkorstiden, inför ansökan om körkortstillstånd och under den eventuella observationstiden efter villkorstidens slut. Även informanternas tankar kring kostnader för läkarbesök och provtagningar redovisas. Inledningsvis ges fakta om de läkarbesök och provtagningar som ingår i systemet med alkolås efter rattfylleri.

Under tiden med det villkorade körkortet får personen inte använda någon typ av illegal drog eller narkotikaklassat läkemedel. Detta kontrolleras genom provtagningar inför ansökan om villkorat körkort, under villkorstiden och inför ansökan om körkortstillstånd. Även nykterheten kontrolleras genom provtagningar. Beroende på villkorstid och eventuell diagnos finns olika krav för när provtagningar ska ske och när läkarintyg ska lämnas, se information till läkare hos Transportstyrelsen (2017e). Om provtagningar och läkarintyg för den med en villkorstid på 1 år visar på alkoholmissbruk eller alkoholberoende förlängs villkorstiden till 2 år. Om man under villkorstiden begår ett annat trafikbrott som gör att körkortet återkallas kan man återfå det villkorade körkortet efter spärrtiden och då förskjuts villkorstiden med motsvarande tid (Transportstyrelsen 2017f). Vid vissa brott undanröjs dock det villkorade körkortet helt, det gäller om körkortsinnehavaren framfört körkortspliktigt fordon utan alkolås, kört körkortspliktigt fordon utanför Sverige, försökt manipulera alkolåset, brutit mot föreskrifter gällande service av alkolåset, använt narkotika, gjort sig skyldig till trafikbrott som motsvarar en spärrtid på längre än ett år eller gjort sig skyldig till nytt rattfylleribrott (Åkerlund & Werkström, 2010).

Den som har alkolås efter rattfylleri får tillbaka körkortet utan villkor efter ansökan om körkortstillstånd med tillhörande hälsodeklaration och synintyg. Startförsök under alkoholpåverkan eller annan misskötsamhet under villkorstiden ingår i den lämplighetsbedömning som görs i samband med ansökan om körkortstillstånd.

För den som tillhör högriskgruppen och därmed haft alkolås i 2 år, sker även uppföljande läarkontroller under en observationstid på 18 månader efter den tvååriga villkorsperiodens slut. Prövningen om fortsatt körkortsinnehav görs sex månader efter att ansökan om körkortstillstånd utan villkor om alkolås har meddelats och därefter ytterligare 12 månader. Detta motsvaras av tidigare regler om prövning av fortsatt körkortstillstånd efter grovt rattfylleri (Åkerlund & Werkström, 2010).

Några av informanterna upplever i mer eller mindre grad en osäkerhet vad gäller förtroendet för den läkare som sköter deras intyg och provtagningar. Exempelvis oroar man sig för om läkaren verkligen skickar provsvaren till Transportstyrelsen, och att de gör detta i tid:

Jag har ingen aning om dom [Transportstyrelsen] får proverna eller något, om jag måste ringa Transportstyrelsen och fråga 'har ni fått mina prov?'. /.../ Jag sitter ju i händerna både på dom [läkarna] och dom andra. /.../ Men jag kan ju ändå ringa Transportstyrelsen och fråga 'har ni fått mina prover?'. Men jag vill ju inte ringa heller och tjata... (informant 2-9)

En informant berättar också att två olika läkare missade att skicka in läkarintyg till Transportstyrelsen, vilket fick till påföljd att den villkorade tiden förlängdes.

Det finns också de som upplever att läkaren är oseriös och nonchalant. Detta skapar frustration eftersom man ser sig som mycket beroende av läkaren. Känslan av oseriös läkare uttrycks till exempel av en informant som beskriver hur läkaren gjorde en synundersökning genom att informanten fick föra samman två fingrar.

Flera av informanterna har således mer eller mindre negativa erfarenheter av sina kontakter med läkare. Men det finns också informanter som berättar om positiva erfarenheter. En informant upplevde exempelvis att hans läkare "styrde upp det hela", bland annat genom att hjälpa informanten med att reda ut viktiga datum. En annan informant berättar att hans läkare hade kontakt med kontaktpersonen på Transportstyrelsen. Detta innebar en känsla av trygghet, speciellt då informanten var sent ute med sitt första läkarintyg.

Även om det i intervjuerna framkommer att alkoholås efter rattfylleri till viss del är "fyrkantigt", utan hänsyn till individuella bakgrunder och orsaker till rattfyllerihändelsen, så finns hos de flesta av informanterna en förståelse för kontroller i form av läkarbesök och prover. Flera av de intervjuade tycker också att antalet läkarbesök och provtagningar är acceptabelt. Däremot upplevs det som mycket förnedrande och förödmjukande att lämna narkotikaprover – man har visserligen kört rattfull, men man är ingen "knarkare". Man "klumpar ihop olika sorters missbruk", som en informant uttrycker det. Samma informant anser också att kontroller av alkoholvanor är en kränkning av den personliga integriteten. Informanten påpekar att det inte är förbjudet att dricka alkohol och vara onykter, förutom då man framför ett fordon, varför det räcker med alkoholåset.

Det var få informanter som hade fått, eller kom ihåg att de fått, information från Transportstyrelsen om att narkotikaklassade läkemedel inte får användas när man har alkoholås efter rattfylleri. Denna information har inte heller getts av läkare som skrivit ut sådana läkemedel och samtidigt vetat om att personen har alkoholås. Några informanter har använt narkotikaklassade läkemedel och efter information eller egen insikt, har de själva slutat använda läkemedlet.

När det gäller den uppföljande observationstiden om 6 + 12 månader som personer med alkoholås 2 år får, är det ingen av informanterna som har haft vetskap om detta förrän man fått tillbaka det ovillkorade körkortet. Då har det kommit ett brev om att 4 blodprover och 1 urinprov ska inges tillsammans med läkarintyg under en första 6-månadersperiod. Några vet att det också finns en ytterligare 12-månadersperiod, men inte om alla (och de själva) omfattas av denna. En av informanterna uttrycker att "dom ändrar ju spelreglerna här under matchens gång". Även om de får köra under denna tid, och utan krav på alkoholås, medför denna uppföljning stora kostnader. Man talar om att en sådan testomgång kostar 6–8000 kr, vilket man alltså inte haft någon tidigare vetskap om. En informant uttrycker att det borde vara en individuell bedömning av om uppföljningsperioden behövs eller inte. I hans fall tycker han inte att uppföljningsperioden behövs eftersom han varit "testad och påpassad" under 2 år och alltid legat under gränserna på proverna. En av informanterna som haft alkoholås under 2 år och som nu fått tillbaka sitt körkort har dock inte fått någon uppföljningsperiod. En av informanterna som först hade en 1-årig villkorstid men som fick förlängt till 2 år uppger att han inte

fått någon uppföljande observationstid, medan en annan i samma situation fick den uppföljande observationstiden.

3.7. Förändringar i sysselsättning efter rattfyllerihändelsen

Bland de yrkesverksamma *informanterna med alkohol* var det några som hade berättat om rattfyllerihändelsen för sin arbetsgivare. Oftast har arbetsgivaren varit stöttande. I några fall har arbetsgivaren även hjälpt till med finansiering, exempelvis vid inköp av själva alkoholset. I dessa fall har det handlat om tjänstebilar, och att informanten är beroende av bil för att kunna utföra sitt yrke. I några fall har informanten inte berättat för sin arbetsgivare, men däremot för de närmaste kollegorna.

Vad gäller tidsperioden mellan återkallat körkort och beviljat villkorat körkort har flera av de informanter som egentligen är beroende av bil i sitt arbete ändå kunnat fortsätta att arbeta. Lösningen har varit omprioriteringar av arbetsuppgifter eller att man har valt andra färdsätt till och från arbetet. Lösningar av detta slag sågs dock av informanterna som ganska besvärliga. För några informanter innebar rattfyllerihändelsen att man inte har kunnat arbeta överhuvudtaget, eftersom arbetet i mer eller mindre grad innefattar bilkörning. I ett av dessa fall blev informanten, i vars yrke det är ett krav att ha bil, arbetslös under de tre månader som han var utan körkort.

För några av *informanterna utan alkohol* har avsaknaden av körkort medfört svårigheter med att söka arbete, med anledning av körkortskrav. Följande citat är ett exempel på detta:

Bilen var ju avgörande för mitt jobb. Så jag miste mitt jobb. /.../ På måndagen efter [rattfyllerihändelsen] skulle jag börja på ett nytt jobb. Ett lite bättre jobb än vad jag hade innan. Då hade jag redan sagt upp mig så dom ville inte ta tillbaka mig. Jag hade trots allt blivit av med körkortet, och dom andra ville inte ta in mig. Ja, så helt plötsligt var man arbetslös. (informant 0-3)

Arbetslöshet har i sin tur inneburit en lägre inkomst, vilket har påverkat det sociala livet och möjligheten till fritidsaktiviteter, liksom även den upplevda hälsan.

För en informant som bara hade haft sitt körkort i en månad innebär rattfyllerihändelsen en ”prick i registret” som kommer att finnas kvar i fem år. Informanten arbetar inom en bransch där arbetsgivaren gör polisutdrag inför anställningar, vilket skulle kunna medföra begränsningar i möjligheten att få en ny anställning.

3.8. Förändringar i hälsa och alkoholkonsumtion efter rattfyllerihändelsen

Den möjlighet till fortsatt livskvalitet som alkohol efter rattfylleri ger enligt flera av *informanterna med alkohol* kan relateras till hälsa. Flera av informanterna har dessutom ändrat sina alkoholvanor, men i olika omfattning och av olika anledningar.

Den övergripande anledningen till minskad alkoholkonsumtion är att man vill vara säker på att blåsa ”grönt” i samband med start av bil. Några av informanterna uppger också att de kommer att leva helt nyktert under den sista tiden med det villkorade körkortet, för att vara säkra på att de slutliga proverna inte blir ett hinder i ansökan om körkortstillstånd. Anledningen till ändrade alkoholvanor berör således i dessa sammanhang i första hand kraven i systemet för alkohol efter rattfylleri.

Några av informanterna har ändrat sina alkoholvanor med anledning av den egna hälsan. Speciellt märkbart är detta hos dem med missbruk. En av dessa avser till exempel att leva nyktert i framtiden, även efter villkorstiden. Rattfyllerihändelsen, alkoholset och behandlingar har i slutänden inneburit en bättre hälsa överlag, och informanten beskriver det som att hon har investerat i sig själv. En annan informant, som fått diagnos för lätt missbruk, såg inget annat alternativ än att leva nykter i framtiden: dels var det ett krav från hustrun och barnen, dels har han en sjukdom där alkoholintag försämrar hans hälsa påtagligt:

... så då klippte jag av alltihop [alkoholkonsumtion]. Så det... det följde med så mycket nytta med det i alla fall. /.../ Klar fördel, det finns ju inga nackdelar!
(informant 2-9)

Flera av informanterna avser inte att leva i total nykterhet, varken under eller efter villkorstiden. Likväl har de flesta ändrat sina alkoholvanor och minskat sin alkoholkonsumtion. Några informanter berättar till exempel att de numera inte dricker starksprit. Vidare har en informant ändrat sina alkoholvanor relativt radikalt genom att ha slutat med ”social drinking”, som han själv uttrycker det. Flera av informanterna lyfter just alkoholens sociala betydelse, i form av till exempel några glas öl på krogen med vänner, men också det faktum att man tycker om öl och/eller vin och därför inte tänker ta ett beslut om helnykterhet.

Således är det flera av informanterna som har minskat sin alkoholkonsumtion med anledning av alkoholåterhållning, och några av dem med missbruksdiagnos har även börjat ett helnyktert liv och som de uppger att de mår bra av. Några av informanterna med alkoholåterhållning i 2 år har även kommit i kontakt med olika former av behandling, liksom att de fått möjlighet till stödsamtal genom Kriminalvården. Men samtidigt är det få som uttryckligen menar att alkoholåterhållning har inneburit en bättre hälsa för dem. Istället talar man i termer av att vara mer försiktig med att köra ”dagen efter”, eftersom man har fått större insikter om hur alkohol finns kvar i kroppen trots att man själv känner sig fräsch. Vidare berättar några av informanterna att de har en hög toleranströskel vad gäller alkohol, vilket de numera har fått insikter om och tar hänsyn till. En informant menar att ett minskat alkoholintag i grunden handlar om det egna beslutet, men att systemet med alkoholåterhållning har inneburit en ”knuff” i rätt riktning.

För flera av *informanterna utan alkoholåterhållning* har avsaknad av körkort genererat negativa känslor. En informant mådde så dåligt av rattfyllerihändelsen och den efterföljande rättegången att hon sökte professionell hjälp för att bearbeta händelserna. Förutom skamkänslor kan det handla om ångest över att inte kunna söka arbete på grund av att man har kört rattfull och fått sitt körkort återkallat. I följande citat illustreras detta:

Som om någon slagit av benen på mig ungefär. /.../ Jag mådde jättedåligt alltså. Ångest och kunde inte sova på nätterna. Och det sitter ju kvar än, gör det ju alltså. Man sitter och ska söka jobb och B-körkort, B-körkort för vartenda jobb jag ska söka. /.../ Det var väl att det gick ju i kras med arbete och alltihop. Det är det som är värst då. (informant 0-1)

Några av informanterna har efter rattfyllerihändelsen tagit del av någon form av behandling. En granne tog med en informant till Länkarna, och numera har han inordnat sitt liv med anledning av ändrade alkoholvanor. Informanten väljer till exempel att inte gå på fester där han vet att det förekommer alkohol. De ändrade alkoholvanorna i kombination med mer träning har inneburit en mycket bättre hälsa generellt, menar informanten, som även började med antabus efter rattfyllerihändelsen. En annan informant deltog via Frivården i riskreduceringsutbildningen Prime for Life. Genom programmet har han fått insikter om sina triggernivåer vad gäller alkohol och har fått ett nytt sätt att tänka på alkohol: ”Kan ju ta en öl någon gång då och då och så där, då vet man i alla fall att det inte smäller till så att man blir dum i bollen som det kan bli med spriten”. Samma informant har problem med levern, vilket också är en stor anledning till att han ändrat sina alkoholvanor.

Även för informanter som inte uttrycker att de ha haft för stora alkoholintag tidigare, har rattfyllerihändelsen och det återkallade körkortet inneburit att man numera dricker mindre alkohol jämfört med tidigare. I följande citat belyses detta:

För jag har alltid varit väldigt glad för att festa och ha kul och så. Men efter det här händelse så har jag trappat ner mycket på min alkoholhalt. /.../ Att känna gränser lite, att nej men nu räcker det nog. Här stoppar vi. Den händelsen har gjort mycket, inte bara hur jag ser på alkohol, utan hur jag ser på mig själv. Absolut, både positivt och negativt.

VTI: Skulle du kunna tänka dig total nykterhet?

Jag var lite inne på det, faktiskt. Men sedan samtidigt, det här hände en gång och kommer aldrig hända igen. Alla kan ju som sagt, som jag sa, göra fel. Så att nej, ett glas vin skadar ingen. (informant 0-4)

Men rattfyllerihändelse och körkortsåterkallelse kan också ge en motsatt effekt menar en informant, med en ökad alkoholkonsumtion eftersom man mår dåligt över sin livssituation. Ytterligare en konsekvens är att man inte behöver tänka på att man ska köra bil, vilket i sin tur kan innebära en ökad alkoholkonsumtion. Följande två citat belyser detta:

VTI: Har den här händelsen fått några konsekvenser på din hälsa och ditt förhållande till alkohol?

Ja det är inte positivt. Jag menar, nu kan man ju åka ner till stan och dricka en öl, det kunde man ju inte innan, då man körde bil. Så nu blir det ofta att man sitter på en uteservering och tittar på folk och tar en kall öl och så...

VTI: Ja, så det är snarare att man dricker mer?

Ja det blir det ju, för att nu är det inget som håller en tillbaka så att säga. Okej jag dricker inga mängder, men ändå. Det blir lite oftare än vad det var innan. (informant 0-9)

Och behöver inte ta hänsyn till någonting egentligen, så jag kan både sitta hemma och ute på krogen och... inte bry mig så mycket, och då kanske du blir lite mer generös med spritdrickandet, du har inget jobb, du har ingen bil, vad ska jag göra då? /.../ Men jag kan tänka mig att många i min situation blir mer generösa med det fria livet, så att säga. För jag har ju ingenting att stå till svars för. (informant 0-6)

3.9. Förändringar i vardagslivet efter rattfyllerihändelsen

Flera av *informanterna med alkohol* har varit öppna inför vänner och bekanta med sin rattfyllerihändelse och sitt alkohol. Ingen av dessa informanter har upplevt någon negativ respons då de berättat. Andra informanter är mer restriktiva, och en informant har till exempel inte berättat för sin mamma eller för sina släktingar. Man kommer med bortförklaringar eller döljer alkoholiset med en trasa eller liknande för att slippa berätta om en situation som man ser som skamfull, och/eller av rädsla för eventuella negativa reaktioner. I flera fall är det bara de allra närmaste som har vetskap om rattfyllerihändelsen och alkoholiset. För några har händelsen inneburit att relationen med sambo eller hustru brutits, och att rattfyllerihändelsen sågs som ”droppen” av livskamraten, i en redan trasig relation.

En informant som är alkoholist har efter händelsen valt att sluta umgås med vänner som hon tidigare har druckit mycket alkohol tillsammans med. För informanten innebar rattfyllerihändelsen stora förändringar, med separation och flytt, men som i slutänden har medfört en bättre livssituation än tidigare. En annan informant lyfter alkoholkulturens betydelse, och att alkoholkonsumtion är ett socialt beteende. I följande citat beskriver han hur systemet med alkohol efter rattfylleri till viss del har förändrat hans sociala liv, relaterat till denna alkoholkultur. Citatet belyser även en strategi för hur informanten undviker att berätta om sin situation:

Går jag ut med mina vänner och bekanta... jaha, då dricker jag en öl. Och så kommer arbetskamrater med två konjak, och jag måste säga nej [pga. systemet med alkohol efter rattfylleri]. Vad håller du på med, din idiot, säger dom ju till mig då. Och då är det bättre att avstå och säga ”Nej, jag kör”. Hitta på något, ljug bara, så du inte kan dricka överhuvudtaget. För du kan ju inte dricka lite och sedan säga att du ska köra bil. För då tror dom ju att man är helt dum i huvudet. (informant 2-1)

För några av informanterna har rattfyllerihändelsen inneburit inskränkningar av fritidsaktiviteter, men av olika anledningar. Ett exempel berör tiden utan körkort, mellan rattfyllerihändelsen och alkolåsets installation, vilket kunde innebära att man inte kunde ta sig till olika fritidsaktiviteter. Själva rattfylleribrottet har för en del också fått konsekvenser som egentligen inte har att göra med möjligheten att köra bil. Ett exempel är hur en informant fick sina vapenlicenser indragna i samband med rattfyllerihändelsen, vilket innebär att han inte längre kan jaga. Ett annat exempel är hur en informant inte längre kunde vara god man för ensamkommande flyktingbarn. Även politiska uppdrag drogs in på grund av rattfyllerihändelsen. Dessa inskränkningar av uppdrag fick även ekonomiska konsekvenser, eftersom uppdragen gett inkomst. Den ekonomiska aspekten är överlag något som återkommer i intervjuerna, och några påtalar exempelvis att böter i kombination med kostnader för systemet med alkolås har medfört avkall på fritidsaktiviteter och semesterresor.

Även om rattfyllerihändelsen och alkolåset har inneburit vissa inskränkningar av fritidsaktiviteter för några informanter så lyfter flera motsatsen – alkolåset har möjliggjort att de kan upprätthålla sina fritidsaktiviteter, på samma sätt som innan händelsen.

Bland *informanterna utan alkolås* ses samma förhållningssätt till huruvida man valt att berätta om rattfyllerihändelsen eller inte som hos de som har villkorat körkort. Vissa har varit öppna med sin rattfylleridom, medan andra varit mycket restriktiva. En informant "håller sig undan" vissa sociala sammanhang för att slippa förklara, vilket innebär att han tappat kontakten med några bekanta: "Det känns som att det är inte förrän jag får mitt körkort tillbaka som jag kan komma dit och låtsas som ingenting". De som har varit öppna med att berätta om rattfyllerihändelsen upplever dock att de har fått stöd och förståelse.

För några har förändringen med att vara utan körkort medfört att man inte längre kan resa till släktingar och vänner i samma omfattning som tidigare. Transportproblematiken har även inneburit att flera av informanterna har fått göra avkall på fritidssysselsättningar man tidigare haft.

För dem som förlorat sitt arbete på grund av körkortsåterkallelsen handlar det även om avkall på fritidsaktiviteter med anledning av en försämrad ekonomi. För några har detta inneburit att hela familjen blivit drabbad, eftersom man till exempel inte har råd att göra resor tillsammans.

En informant, som har en spärrtid på två år, berättar att han arbetar oerhört mycket och därför inte har någon fritid. Men snart går han i pension och avsaknaden av körkort, som han inte har råd att ta, kommer att skapa stora begränsningar:

Att du får vänja dig vid att ditt liv är förstört. För nu när jag blir pensionär och får fritid, då kan jag inte åka ut och plocka kantareller eller jag kan inte åka ut och bada... Jag är inlåst i en lägenhet för att det finns inga transportmöjligheter därifrån, jag måste bära hem maten upp för fyra trappor utan hiss och allt det här och jag börjar få KOL eftersom jag röker dessutom, så att jag skulle behöva ha bilen. Men den chansen är borta, så jag får vänja mig vid att här slutar mitt fria liv.
(informant 0-6)

Ett annat exempel på konsekvenserna av rattfylleridom och avsaknad av körkort ger en informant som var handledare till sitt barn som skulle ta körkort. Att nu inte kunna fortsätta med övningskörningen upplevdes som tungt både för barnet och föräldern.

För några av informanterna har livet utan körkort inneburit att de vid behov har behövt be anhöriga om skjuts. Transporter har på så sätt fungerat, men det har känts besvärligt att be om hjälp, vara beroende av andra och att inte själv kunna erbjuda skjuts. Några av informanterna använder kollektivtrafik, men påpekar att det inte är smidigt då man ska handla, eller att det tar för lång tid och är för krångligt. För de som bor centralt och har nära till anhöriga och vänner har spärrtid och avsaknad av körkort däremot inte haft så stor påverkan på livet.

3.10. Tacksamhet över alkoholås efter rattfylleri

Av intervjuerna med *informanter med alkoholås* framgår det, som ovan beskrivits, att det finns flera delar i systemet som upplevs som problematiska. Samtidigt betonar informanterna den stora betydelsen av att kunna köra bil och leva ett så normalt liv som möjligt, jämfört med om de istället skulle ha väntat ut spärrtiden. Man är tacksam över att ha fått denna chans till fortsatt bilkörning.

Här följer ett citat som illustrerar den tacksamhet som många informanter har vad gäller alkoholås efter rattfylleri, trots de svårigheter som lyfts i intervjuerna:

Jag är så glad att det här alkoholåsprogrammet finns, alltså. Jag vet inte vart jag skulle ha tagit vägen om inte det hade funnits. /.../ Och jag menar, jag hade mist min försörjning, jag har liksom... du kan inte åka till affären en gång, alltså allt går sönder. Tack vare Transportstyrelsens... program, det här, så har jag kunnat behålla en vettig livskvalitet och fortfarande kunnat tjäna några kronor. Så hade inte det här funnits, då vete gudarna vad jag skulle ha gjort, alltså. Då hade jag... fått tänka om, hyra ut kåken, ta lägenhet inne i stan. Det hade blivit så bökitigt och så krångligt.
(informant 2-1)

Några av informanterna med en villkorstid på två år menar emellertid att de kanske hade övervägt att istället ta om sitt körkort om de vetat om den slutliga kostnaden för alkoholås efter rattfylleri och det krångel som uppstått med att få tillbaka körkortet (se även under 3.12). Det är ingen som uttryckligen säger att de ångrar att de valde alkoholås, men en informant säger att om han bott där han bor nu, i ett samhälle med kollektivtrafik istället för på landsbygden, hade han inte valt alkoholås. En annan informant uttrycker att om hon vetat om alla kostnader som det skulle bli så kunde hon lika bra ha tagit ett nytt körkort. Av informanterna med alkoholås är det endast en som verkligen ångrar att han ansökte om alkoholås. Informanten har haft många och besvärliga turer under hela perioden med alkoholås, med anledning av missförstånd, oklarheter och oseriösa läkare. Missförstånd ledde till exempel till att den villkorade tiden på ett år förlängdes till två år. Det hade, menar informanten, varit bättre om han istället hade väntat ut spärrtiden på ett år och därefter fått sitt körkort tillbaka:

Jag ångrar mig bittert att jag gjorde som jag gjorde [ansökte om villkorat körkort med alkoholås]. Bilen står där den står ändå. Och för ett år sedan hade jag kunnat köra. /.../ Nej, jag är lite sur. (informant 1-7)

Ytterligare en informant med alkoholås i 1 år säger att han inte hade tagit alkoholås, om han inledningsvis hade vetat om alla kostnader och hur mycket alkoholåset skulle krångla.

3.11. Ingen ekonomisk möjlighet att ansöka om alkoholås

När vi frågade *informanterna utan alkoholås* om de ångrade sitt val att inte ansöka om alkoholås efter rattfylleri, är det ingen som gör det. För flera fanns det inte ens valmöjlighet att ansöka eftersom de ansåg att det skulle vara omöjligt att kunna bekosta ett alkoholås. Här följer två exempel:

Jag sökte faktiskt aldrig alkoholås. /.../ Så att jag började skriva lite på att jag skulle ha det och så, men det var kostnaden som jag kände blev alldeles för bra för min del när jag bor själv och... ta lån på en sådan sak, det gör jag faktiskt inte.
(informant 0-4)

VTI: Men ditt skäl att inte söka om alkoholås, det var kostnaden och att du tyckte att...

Ja jag tyckte det var för dyrt. (informant 0-2)

Samtidigt har avsaknaden av körkort inneburit svårigheter i vardagen (se kapitel 3.9). Det handlar exempelvis om att informanterna blivit mer beroende av andra för att kunna utföra vardagssysslor som att handla. Man har också haft svårare att besöka släkt och vänner.

3.12. Vägen till körkort utan villkor

I detta kapitel beskrivs informanternas väg till ett körkort utan alkoholvillkor. Informanter utan alkohol får tillbaka sitt körkort, efter ansökan om körkortstillstånd, om spärretiden är 1 år. Om däremot spärretiden är 2 år, krävs ett nytt förarprov. Inledningsvis finns fakta om att återfå körkortet för dem med alkohol.

Körkortet med villkor om alkohol blir automatiskt ogiltigt när villkorstiden löper ut (Transportstyrelsen, 2017g). När det återstår sex månader av villkorstiden ska man ansöka till Transportstyrelsen om körkortstillstånd för att ett nytt körkort ska kunna utfärdas. Transportstyrelsen prövar om den sökande med hänsyn till personliga och medicinska förhållanden är lämplig att få tillbaka ett körkort utan villkor om alkohol. Skötsamhet under villkorstiden bedöms och en avgift tas ut (Transportstyrelsen, 2017g).

En hälsodeklaration ska bifogas ansökan om körkortstillstånd (Transportstyrelsen, 2017h; 2017i).

Vid ett års villkorstid kan Transportstyrelsen, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, kräva läkarintyg avseende alkohol, narkotika och läkemedel (Transportstyrelsen, 2017h).

Vid två års villkorstid innebär kravet på läkarintyg avseende alkohol, narkotika och läkemedel en mer utförlig prövning (Transportstyrelsen, 2017 i).

Vid grovt rattfylleri eller upprepade fall av rattfylleri ska läkarintyget gälla provtagningar för både alkohol och narkotika. Proverna ska lämnas vid flera tillfällen: för alkohol minst fyra tillfällen fördelade under hela observationstiden och för narkotika minst två tillfällen för urin eller minst ett tillfälle för hår. Observationstiden ska vara minst sex månader (Transportstyrelsen, 2017i).

Vid diagnos missbruk/beroende avseende alkohol kan en längre observationstid på ett till två år med fler provtagningar komma i fråga innan man kan få ett körkortstillstånd (Transportstyrelsen, 2017i).

Alkoholiset måste lämnas för service tidigast två månader före villkorstidens slut. Transportstyrelsen bedömer eventuell misskötsamhet under villkorstiden när de prövar ansökan om körkortstillstånd (Transportstyrelsen, 2017h, i).

För den som haft alkohol i 2 år kan det nya körkortet utan villkor om alkohol komma att gälla med villkor om fortsatt uppföljning med läkarintyg och provtagningar (Transportstyrelsen, 2017i).

Av informanterna med körkort med ett års villkorstid var det vid det första intervjutillfället fem informanter som hade fått tillbaka sitt körkort, och ytterligare några som stod i begrepp att ansöka om körkortstillstånd. Bland dem med körkort med två års villkorstid var det några som hade börjat planera inför den stundande ansökan om nytt körkortstillstånd.

Flera av de informanter med alkohol som vid det första intervjutillfället stod i begrepp att ansöka om körkortstillstånd uppgav att de tänkte avstå från alkohol tiden innan provtagning, för att vara säkra på att få bra värden. En informant säger till exempel ” att man måste vara ren tre veckor innan provtagning”, men oroar sig för att den starka värkmedicin som han tar på grund av en skadad fot kan komma att ge utslag i proverna.

Några informanter upplever att det finns otydligheter kring om man verkligen behöver lämna prover inför ansökan om nytt körkort, i de fall det inte finns risk för missbruk. Detta uttrycks i följande citat:

Men om inte risk för missbruk föreligger, då känns det som att man skulle kunna läsa någonstans [att man] kanske inte behöver göra allt det här, att jag ska lämna sex prover för att få ett nytt körkortstillstånd, två urinprov och fyra blodprov. /.../

Jag tolkar det som att det står att 'om man misstänker att risk för missbruk föreligger' . /.../ Men hon [kontaktpersonen på Transportstyrelsen] verkar inte riktigt vara bombsäker på det här, 'för det här är så nytt för oss också', säger hon. 'Jaha, men vet du verkligen inte...'. Om jag nu ska springa och jaga de här tio nya proverna, tänk om det visar sig att det inte behövs? (informant 2-6)

Av de uppföljande telefonintervjuerna framgår att det för de flesta informanterna med alkohol har gått bra att ansöka om körkortstillstånd. Men för några informanter har det krånglat på olika sätt, i vissa fall beroende på deras egna agerande, i andra fall beroende på läkare eller Transportstyrelsen. En informant med alkohol i 1 år (men som haft förlängt till 2 år) fick brev om att han har ett alkoholberoende med anledning av att hans blodprover visat på för höga värden. Han måste därför lämna nya prover under en 12-månadersperiod innan han kan ansöka om körkortstillstånd. Under denna period har han inget körkort. En informant med alkohol i 2 år blev inte kallad till provtagningar i rätt tid, och måste därför under en period ta nya prover, för att kunna ansöka om körkortstillstånd. Hon får under tiden inte köra, och har fått alkoholset bortmonterat samt ställt av bilen. En annan informant med alkohol i 2 år skulle påbörja provtagningarna inför ansökan om körkortstillstånd men gjorde det för sent och ombads av Transportstyrelsen att invänta en ny 6-månadersperiod med provtagningar. Med anledning av att hon druckit alkohol under hela perioden har hon därför inte ansett det lönt att gå på provtagningar. Det villkorade körkortet är tillbakaskickat och hon får inte köra, och hon vet inte om hon fortfarande kan få tillbaka sitt körkort genom att komma in med godkända prover och ansökan om körkortstillstånd. En annan informant med alkohol i 2 år hade blåst med alkohol, vilket upptäcktes vid tömning av data. Han har nu inget körkort och är tveksam till om han ska ansöka om körkortstillstånd. Han tror att han inte behöver ta om körkortet eftersom han har haft det i mer än 5 år och haft alkohol. Ytterligare en informant med alkohol i 2 år blev inte kallad till provtagningar. Informanten fick ta konsekvenserna av detta fel och fick ett tidsglapp utan körkort på några månader innan han fick tillbaka sitt körkort utan villkor. Otydlighet i skriftlig och muntlig informationen från Transportstyrelsen om när provtagningarna skulle göras, gjorde att ännu en informant med alkohol i 2 år blev av med körkortet under 1 år, och under denna period skulle lämna prover och gå på läkarbesök. Vid den sista telefonintervjun hade informanten fått tillbaka körkortet. Sammanfattningsvis har det alltså för hälften av informanterna med alkohol i 2 år varit en krånglig process att få tillbaka körkortet som gjort att de också fått en period utan möjlighet att köra efter villkorstidens slut.

En av *informanterna utan alkohol* fick sitt körkort återkallat för rattfylleri under den första tvååriga prövotiden med nytt körkort. Detta innebär att informanten måste göra ett nytt förarprov, men vid den sista telefonintervjun hade hon ännu inte gjort det. Av de övriga informanterna utan villkorat körkort hade ungefär hälften en spärrtid på två år. Om de vill fortsätta att köra bil i framtiden måste de ta om sitt körkort. Vid första intervjutillfället planerade några av dem att göra förarprovet. En av dem skulle dock göra detta i ett annat EU-land, eftersom han ansåg det vara både lättare och billigare och för att han därmed skulle slippa "allt det här tramset med blodprover och grejer". Han skulle sedan kunna byta detta körkort till ett svenskt. Vi har inte kunnat nå honom för att få bekräftat om dessa planer har fungerat. Som denne informant anger krävs det av dem som har en spärrtid på två år att läkarintyg och resultat från blodprover ska komplettera ansökan om körkortstillstånd. En informant som haft en komplett ansökan om körkortstillstånd fick krav på att ta prover under ytterligare 6 månader innan hans ansökan kunde beaktas. Informantens prover har varit utmärkta, men har tydligen inte tagits under den tidsperiod som de ska tas, vilket varken läkare eller informant kunnat läsa sig till i Transportstyrelsens information. Informanten känner sig maktlös och ledsen, men tvungen att följa anvisningarna. Han säger "...och att det ska vara så förbaskat svårt att utläsa vad det är som dom kräver, det tycker jag är det värsta".

Just läkarbesök och blodprov upplevs av några informanter med en spärrtid på två år som besvärligt, och som delvis har legat till grund för ett beslut om att inte ta nytt körkort. Ytterligare en anledning är att man inte anser sig ha råd att ta ett körkort. Detta kan relateras till att flera inom denna informantgrupp inte heller hade råd att bekosta alkohol efter rattfylleri. Kostnaden diskuteras även av

de som tänker ta körkort igen efter den tvååriga spärrtiden, och en informant tror att han måste ta ett lån för att kunna bekosta bland annat läkarbesök och provtagningar.

Vid studiens avslutande i mars 2017 var det tre av de tio informanterna utan alkolås som hade körkort. Samtliga av dessa hade haft en spärrtid på 1 år.

3.13. Strategier för att undvika ny rattfyllerihändelse

Flera av *informanterna med alkolås* som har köpt alkolåset har valt att behålla det efter den villkorade tidens slut, eftersom det redan är betalt. För dem som hyrt alkolåset finns möjligheten att få köpa loss det eller köpa ett annat, men det är ingen i denna studie som har gjort det. Bland dem med alkolås i 1 år är det ungefär hälften som har valt att behålla alkolåset som man köpt. Det är två av de tio med alkolås i 2 år som har valt att behålla alkolåset, varav det för en informant handlar om att ha alkolåset i den tjänstebil han använder. När man väljer att ha kvar alkolåset efter villkorstiden slut programmeras det om så att bland annat funktionen med att blåsa under färd tas bort.

De som inte har kvar alkolåset efter den villkorade tiden uppger olika skäl till detta. En informant, som hyrt sitt alkolås, menar att han "lärt sig en läxa" och därför inte behöver alkolåset i framtiden. För några informanter handlar det istället om att alkolåset krånglade för mycket och upplevdes som allt för känsligt. Dessa informanter hade Malux, och de är mycket kritiska till märket och ser fram emot att bli av med alkolåset. Vidare uppger en informant att han ser det som för dyrt att behöva omprogrammera och årligen kalibrera alkolåset.

Flera av de som inte har kvar alkolåset har istället valt att ha en alkomätare. Även ett par av dem som har kvar alkolåset har valt att ha alkomätare.

Andra strategier för att undvika en ny rattfyllerihändelse är att, som en informant uttrycker det, inte alls köra dagen efter att man druckit oavsett om man känner sig pigg. En informant har genom beräkningar i mobilappar lärt sig hur mycket han kan dricka och när han därefter kan köra. Någon nämner också den stora kostnad det innebär att begå ett rattfylleribrott, vilket i sig är en motivation för att det inte ska hända igen. Det handlar också om att det är ett mycket skamfullt brott som man begått.

Några av *informanterna utan alkolås* har fått tillbaka sitt körkort. Strategier som nämns för att inte köra rattfulla igen är att använda sig av alkomätare eller att inte alls köra dagen efter att man druckit alkohol. Det handlar om att inte utsätta sig för samma situation en gång till, vilket följande två citat illustrerar:

Jag kommer ju inte, efter denna händelse och ett års straff, köra bil dagen efter jag har druckit. Det kommer jag ju inte göra. Det är klart att jag kommer att ta en fylla någon gång ibland, det är väl inget konstigt med det, men det är inte att jag kommer att sätta mig i bilen dagen efter, på morgonen. (informant 0-5)

Jag har aldrig i mitt liv varit med om en sådan skam. Jättejobbigt verkligen, så att det kommer inte hända igen, så kan jag säga! /.../

VTI: Vad är det främsta som gör att du inte skulle sätta dig i den situationen igen? Är det straffet eller är det skamkänslan eller är det här att bli av med ditt körkort igen eller böterna?

Jag tyckte böterna var oerhört dryga måste jag säga, men nej jag skulle inte... det är nog en kombination av alltihop... skammen har ju varit otroligt tung att bära /.../ Så att nej, jag skulle inte göra det utav alla dom här anledningarna, faktiskt. (informant 0-7)

Överlag bland informanterna utan alkolås framhålls det att det framförallt är risken för återkallat körkort som avskräcker från framtida rattfylleri. Alkolås efter rattfylleri ses inte heller som en ensam

lösning på problemet rattfylleri, utan som en åtgärd som bör kompletteras med behandlingar i de fall det handlar om upprepat rattfylleri och missbruksdiagnos. En informant säger följande i intervjun:

Bara alkoholåset tror jag inte hjälper, för det är också tidsbegränsat, utan jag tror att man måste ha någon form av behandling eller Antabus eller... kanske längre [tid] efter att alkoholåset löper ut, ha provtagningar i kanske ett, två år till.
(informant 0-10)

Denna insikt har till exempel erhållits genom deltagande i behandling och/eller i form av stödsamtal. För några har det egna hälsotillståndet, till exempel problem med levern, medfört att man helt har slutat att dricka alkohol, varför frågan om framtida rattfylleri blir ovidkommande.

3.14. Uppfattningar om systemet ur ett helhetsperspektiv – Möjligheter till förbättringar

Utifrån den information som framkommit i intervjuerna har vi erhållit uppfattningar om systemet med alkoholås efter rattfylleri, och som även kan ses som förslag till förbättringar. Mycket av det som framkommer bottnar i behovet av tydligare och enklare information från Transportstyrelsen. Många av de problem som uppkommit och nämnts ovan, bland annat när det gäller provtagningsprocessen, hade kunnat avväjas med information och påminnelser vid rätt tidpunkt. Då hade inte konsekvenserna blivit så ödesdigra för den enskilde informanten. Det bör också beaktas att dessa personer är omskakade av det brott de begått, ibland har de tappat fotfästet en period och därmed behöver en tydligare och mindre stelbent stöttning.

3.14.1. Tidsaspekter

Flera av *informanterna med alkoholås* ser tiden utan körkort mellan körkortsåterkallelsen och det beviljade villkorade körkortet som ytterligare ett straff. Att inte få tillgodogöra sig tiden i väntan på alkoholåset upplevs av flera som orättvist och man känner sig felaktigt behandlad. Att det inte går att tillgodogöra sig denna ”mellantid” är något som flera av informanterna har upptäckt under processens gång, och som de inte har varit medvetna om initialt. Några av informanterna hade vid intervjutillfället inte heller kunskap om att man kan ansöka om alkoholås redan innan fällande dom. En informant talar också om ett för smalt ”tidsfönster”, det vill säga att tiden för att kunna ansöka om villkorat körkort med alkoholås är alldeles för kort, i en redan pressad livssituation. Informanten menar, liksom flera andra informanter, att man borde kunna ansöka om alkoholås under hela spärrtiden. Överlag visar intervjumaterialet att det bland informanterna finns de som har svårt att förstå de olika tidsaspekterna, till exempel under vilka tidsperioder som prover ska tas och lämnas in.

3.14.2. Kostnadsaspekter

Informanterna med alkoholås anser att inköpet av själva alkoholåset var dyrt, och uppger kostnader på 20 000–22 000 kronor. Några av informanterna har köpt sitt alkoholås begagnat, och kunde på så sätt spara mycket pengar. I några fall är det informantens arbetsgivare som har bekostat alkoholåset, vilket har installerats i tjänstebil. För några av dem med alkoholåset av märket Dräger har kostnaden setts som så stor att man har varit tvungen att låna pengar. En informant har köpt alkoholåset Dräger på avbetalning, eftersom hon kunde göra detta räntefritt. Medan de som använder Dräger har köpt sitt alkoholås, alternativt att arbetsgivaren bekostat det, så har de som använder Malux hyrt (fem informanter). Vidare är det endast en av informanterna som har alkoholås från Alcolock, vilket han hyr. Här ska noteras att trots de olika finansieringsmöjligheterna mellan alkoholåsfabriken tycks kostnaden inte alltid ha varit avgörande i valet av alkoholås. Istället förefaller det som att valet många gånger beror på vilken typ av alkoholås man blivit rekommenderad, eller att man valt det märke av alkoholås som man först fick vetskap om.

Vad gäller service och tömning av data anges olika kostnadsuppgifter, från 400 kronor upp till 900 kronor. En informant menar att de 900 kronor som han betalar för en tömning av loggdata ”känns lite

för dyrt”, med tanke på att det inte tycks vara allt för komplicerat att tanka över data till Transportstyrelsen. De som väljer att behålla alkoholåset efter villkorstiden låter programmera om det så att bland annat funktionen med återblås försvinner. För detta nämns kostnader på 600–800 kr.

Flera av informanterna påtalar de höga kostnaderna i samband med läkarbesöken, och nämner exempelvis uppgifter om att läkarintyg kostar 3000 kronor, eller att det kostar 8000 kronor för fyra blodprover, ett urinprov och ett läkarintyg. I intervjumaterialet ses skillnader i hur mycket man betalar för läkarbesök och provtagningar. I diskussionerna om kostnader påtalar också några av informanterna att läkarna här ser en chans att tjäna pengar.

Kostnaderna kring alkoholåset efter rattfylleri kommenteras av alla informanter, och helhetsbilden är att systemet, med alla dess delar, upplevs som mycket dyrt. När informanterna får frågan vad de uppskattar att det kommer att kosta i sin helhet uppges mellan 20 000 och 50 000 kronor. Ingen av informanterna hade trott att det i slutändan skulle bli så dyrt som det blev – en informant trodde till exempel att den sammantagna kostnaden skulle bli 25 000 kronor, när den istället beräknas bli 43 000 kronor. Samtidigt finns bland informanterna en uppfattning om att man måste kunna ta kostnaden, eftersom det också är en konsekvens av den handling man gjort sig skyldig till, det vill säga rattfylleri. Framförallt är detta märkbart hos dem som fått villkorat körkort för två år.

Informanterna upplever inte att de har fått någon fullständig information om kostnaderna från Transportstyrelsen. Och för dem som får en uppföljande observationsperiod på 18 månader tillkommer två provomgångar med blodprover, urinprov och läkarbesök, vilket de uppger att de inte haft vetskap om när de valde alkoholåset efter rattfylleri.

Kostnaden har för många av *informanterna utan alkoholåset* varit avgörande i valet att inte ansöka om alkoholåset. Man ser alkoholåset efter rattfylleri som ett system endast för dem som har råd, och som därför exkluderar människor. Med utgångspunkt i detta menar en informant att det borde finnas en möjlighet att genomföra systemet med alkoholåset efter rattfylleri genom avbetalning.

3.14.3. Den enskilde individens ansvar – behovet av samordnad hjälp

De berättelser och erfarenheter som *informanterna med alkoholåset* delger i intervjuerna ger en bild av att det till stor del är den enskilde individens ansvar att uppfylla krav i form av service av alkoholåset, provtagningar och läkarintyg. En informant menar också att man blir sin egen ”projektledare”. För många innebär detta en mycket stor press, i en ofta redan svår situation. Man är rädd för att göra fel, att missa ett datum och för att ha missförstått information som dessutom många gånger ses som svårtolkad. Här följer ett exempel ur intervjuerna, som speglar den osäkerhet som flera av informanterna uttrycker:

Man blir väldigt nervös, jag har inga egentliga klagomål, men man får ju inte speciellt mycket hjälp. Det här är ditt problem. Det får du lösa. /.../ Jag hade uppskattat lite mer... ni är ju på Transportstyrelsen, ni måste ju veta om det... om ni tittar i Östergötland måste ni veta vilka läkare som är behöriga att göra det här. Och sedan kanske ge två namn eller något, vad som helst. Men nej, det får du kolla upp. (informant 2-6)

Flera av de intervjuade hade önskat att de initialt fått en ”checklista” med information om var på orten man kan vända sig för installation och service av alkoholåset respektive kontaktuppgifter till behörig läkare. Flera informanter hade också önskat att de kunde få individuell information om viktiga datum för exempelvis provtagningar och läkarintyg. I detta sammanhang lyfts den viktiga roll som handläggarna på Transportstyrelsen anses ha. Följande informant menar till exempel att handläggaren ska ha rollen som en ”coach”:

För jag tror handläggaren på Transportstyrelsen, det är ju den direkta kontakten... dom har alltid varit väldigt korrekta. Och det ska dom vara. Men lite mer, vad ska

vi säga... lite mer mänskliga, och lite mer så där att 'tänk nu på det'. Alltså att man kände att det här blir min coach. (informant 1-5)

Informanterna utan alkoholås har givetvis inte erfarenheter av systemet i den omfattning som de med villkorat körkort. Men även bland dessa informanter finns en önskan om en större samordning, för att underlätta för den som blivit dömd för rattfylleri. Detta yttrar sig även i det faktum att den upplevda krångliga process som alkoholåset förknippas med, var bidragande orsak till att några informanter inte ansökte om alkoholås. En informant säger till exempel följande i intervjun:

VTI: Att man skulle ha haft någon som ger förslag och förklarar för dig personligen?

Jo, då skulle man ju komma till någon som berättar, 'så och så här fungerar det'. Så man kommer till nån där [på Transportstyrelsen], och 'så här mycket kostar det' och alltihop. /.../ När man läser bara på papper, det blir inte på samma sätt. (informant 0-1)

3.14.4. Skammen och integriteten

Informanterna med alkoholås berättar om skamkänslor i samband med framförallt läkarbesök. Några har också valt att inte berätta om rattfyllerihändelsen och alkoholåset för vem som helst. Känslan av att ses som alkoholist, trots att man inte har fått den diagnosen, upplevs som tung. Speciellt märkbart är detta hos dem med alkoholås i 1 år och som inte hade en så hög alkoholkoncentration. Vidare finns bland några av informanterna en uppfattning om att Transportstyrelsen i mer eller mindre omfattning inkräktar på den personliga integriteten:

Men det har heller liksom ingen betydelse vad man gör på sin fritid. Det viktiga är att man inte kör bil om man är påverkad. Och det tycker jag inte heller att man tar någon hänsyn till. Utan man vill in i privatlivet och rota. Jag menar, har man då ett sådant [alkolås] så kan man ju inte köra. Om man är påverkad. (informant 1-7)

Vidare påpekar några informanter att själva begreppet rattfyllerist är svårt att ta till sig – man vill hellre tala om onykter körning. Även detta är speciellt märkbart hos dem med villkorat körkort i 1 år.

3.14.5. Körkortsåterkallelsen – ett straff i sig

Det framgår tydligt av intervjumaterialet att man ser körkortsåterkallelsen och dess konsekvenser som betydligt tyngre än de straffpåföljder man har fått med anledning av rattfylleribrottet, oavsett form av straff (böter, fotboja, skyddstillsyn, samhällstjänst) och omfattning, och oavsett om man har villkorat körkort i ett år eller två år. Själva körkortsåterkallelsen upplevs som ett straff i sig, och här följer ett exempel från en intervju med en informant som har alkoholås i 1 år:

Det [boten] betalar man och så glömmar man det, men straffet fortsätter i tiden. Tolv månader är man utan körkort, det är ett straff det. (informant 1-6)

3.14.6. Samhällsnytta

Några av *informanterna med alkoholås* tror att möjligheten att ansöka om alkoholås efter rattfylleri kan innebära goda hälsoförbättringar hos individer med alkoholproblem. Att kunna fortsätta köra bil betyder också att man kan fortsätta att ha en normal vardag, jämfört med om man inte har körkort. Några informanter menar också att ett återkallat körkort och dess konsekvenser kan bidra till depression och till och med medföra en ökad alkoholkonsumtion. Vidare ser en del informanter en socioekonomisk orättvisa med alkoholås efter rattfylleri, eftersom det finns de som inte har möjlighet att bekosta det, trots stort behov. Alkoholås efter rattfylleri lyfts till en fråga om jämlikhet, och bland informanterna med alkoholås finns de som menar att har man pengar så kan man "köpa" sig till möjligheten att fortsätta köra bil, om än med alkoholås:

Det är ett bra system när man har mycket pengar. Dom som inte har pengar, dom kan inte skaffa alkolås. (informant 1-10)

Kostnaden är också något som tas upp då informanterna får frågan om alkolås efter rattfylleri bör vara obligatoriskt, och där några informanter med alkolås menar att det inte bör vara obligatoriskt med anledning av att alla inte har råd. Andra informanter, som inte heller anser att det ska vara obligatoriskt, lyfter istället att det är upp till den enskilde individen att bestämma om han eller hon ska ansöka om alkolås efter rattfylleri. Några informanter tycker att idén låter bra, men ser samtidigt svårigheter ur just kostnadssynpunkt. Man anser att det måste kosta lite eftersom det annars skulle vara för enkelt att köra rattfull om samhället skulle stå för kostnaden, alternativt att konsekvenser av rattfylleri inte ska belasta staten och skattebetalarna. Några informanter hänvisar också till bilindustrin, och menar att i framtiden kommer troligtvis alla bilar att ha alkolås.

Ingen av *informanterna utan alkolås* menar uttryckligen att det borde vara obligatoriskt med alkolås efter rattfylleri. Det bör vara valfritt, menar en informant, eftersom det handlar om människor med mycket olika bakgrunder och individuella behov. Några menar också att den höga kostnaden inte möjliggör att alkolås efter rattfylleri skulle bli obligatoriskt. Man tycker därför att alkolås efter rattfylleri ska vara billigare än vad det är idag. Däremot tror man inte att det ska vara gratis – man har gjort en dum handling och får stå för det, ansåg till exempel en av informanterna.

---

4. Sammanfattning och diskussion

Här följer sammanfattning och diskussion av resultaten som framkommit i intervjuerna. I slutet finns också en diskussion av metoden.

4.1. Skäl till att ansöka eller inte ansöka om alkohol efter rattfylleri

Det kan finnas olika anledningar till att man efter en rattfyllerihändelse väljer att ansöka om alkohol. Utifrån intervjumaterialet ses två övergripande anledningar. Den ena anledningen handlar om att överhuvudtaget kunna klara av vardagen med arbete och ärenden av olika slag, och/eller att man inte har möjlighet till alternativa färdstätt. Den andra anledningen handlar om ett mindre uttalat behov, men där körkort och bil starkt förknippas med livskvalitet, vanan att köra bil och viljan att vara oberoende. Andra påverkande faktorer som framkommer i intervjuerna är spårvidens längd och möjligheten att slippa genomföra ett nytt förarprov.

Bland de som inte har ansökt om alkohol är det framförallt kostnaden som hindrat dem. Här uppkommer en fråga om rättvisa, i det att alla inte har samma ekonomiska förutsättningar för att delta i systemet med alkohol efter rattfylleri. I intervjuvären framträder också att det kan vara flera påverkansfaktorer som ligger bakom beslutet att inte ansöka om alkohol, så som den psykiska påfrestningen som systemet med alkohol uppfattas innebära (t.ex. kränkande provtagningar), uppfattningen att det är en krånglig och krävande ansökningsprocess, att man på grund av sitt yrke inte har tid att uppfylla krav i form av provtagningar eller att man anser sig bli stämplad som alkoholist om man har ett alkohol. För några av informanterna grundade sig beslutet även på att man inte hade så stort behov av körkort, eftersom man till exempel bor centralt och har god tillgång till kollektivtrafik.

4.2. Information i systemet med alkohol efter rattfylleri

I intervjuerna framkommer att informanterna har mått dåligt av rattfyllerihändelsen och dess påföljder i form av både skamkänslor, transportproblem och arbetsrelaterade problem. Att mitt i detta även ta tag i ansökningsprocessen för att få ett alkohol har i flera av intervjuerna beskrivits som mycket stressande (och som för några informanter även varit en bidragande orsak till att man inte har ansökt). Man minns till exempel inte om man har fått skriftlig information om alkohol efter rattfylleri från Transportstyrelsen, eftersom man vid tidpunkten mätte mycket dåligt. Att inte minnas om man fått information eller inte i en pressad situation är något som även framkommit i Gustafsson m.fl., (2013) och som närmare beskrivs av Cullberg (1975). I stället har man tagit till sig denna information i ett senare skede, till exempel i kontakten med Frivården. De krav och tidsramar som systemet med alkohol innefattar är ytterligare en stressfaktor. Transportstyrelsens skrivelser och dokument ses som svårbegripliga och i intervjuerna talar man om ”myndighetsspråk” och användande av begrepp som inte definieras. Några informanter berättar också om motstridiga uppgifter i olika dokument. Oron över att inte ha förstått kraven, eller att man missat att skicka in till exempel ett intyg, beskrivs av flera av informanterna.

Mot denna bakgrund känner informanterna en stor press då det även är upp till dem själva att ta kontakt med behörig läkare, ta reda på vilka alkohol som är godkända och vilket serviceställe som installerar dem. Det handlar om flera olika instanser som informanten måste hämta information om och ta kontakt med. Flera informanter efterlyser en större samordning, som skulle kunna underlätta under både ansökningsprocessen och den fortsatta villkorstiden. Exempelvis har flera informanter erfarenheter av svårigheter med att hitta rätt läkare och menar att det skulle ha varit till stor hjälp om de redan från början fått veta vilka läkare de kunde vända sig till på den ort där de bor. Även de som uppger att det inte var några större problem med att hitta en behörig läkare tycker att det vore positivt om Transportstyrelsen kunde informera om detta. Flera av informanterna uttrycker också en önskan om att man från Transportstyrelsen kunde få mer utförlig information om alkoholen och vart man kan vända sig på den aktuella orten för att få det installerat. I intervjuerna framkommer att de informanter

som använt alkolåset av Malux haft mycket större problem och till och med uttrycker att det är ”värdelöst”. Författarna anser att Transportstyrelsen bör ta till sig denna information i det fortsatta arbetet med att godkänna alkolås. Vidare anser vi att det ur kostnadssynpunkt borde vara fördelaktigt att kunna hyra alla de godkända alkolåsen. Informanterna lyfter vikten av kontaktpersoner på Transportstyrelsen, eftersom man har ett stort behov av att kunna vända sig till dessa med sina frågor.

Flera informanter framhåller att de har haft mycket bra kontaktpersoner på Transportstyrelsen, medan andra har haft många olika kontaktpersoner och mer eller mindre kunniga och hjälpsamma. Vidare önskar man att man redan från början hade kunnat få någon form av personlig genomgång av systemet med alkolås efter rattfylleri, och ett personligt ”schema” med till exempel viktiga datum.

Informanterna saknar en komplett kostnadsbild, och tycker att spelreglerna ändrats under processens gång. Detta gäller framför allt de med alkolås i 2 år som i samband med att man får tillbaka sitt körkort får information om att man under en tidsperiod ska genomföra ytterligare provtagningar och läkarbesök, till nya höga kostnader. Denna information finns i Transportstyrelsen (2017f) och även i tidigare version, men det är inte säkert att alla har haft tillgång till denna folder. Eventuellt finns informationen även i material som skickas från Transportstyrelsen, men som likväl inte tycks ha uppmärksammats av informanterna i denna studie. Vidare har det i studien framkommit att en person med ursprunglig villkorstid 1 år, men som senare fick förlängt till 2 år, inte fick någon uppföljningsperiod, medan en i samma situation fick det. Sammantaget tyder detta på ett behov av tydligare information kring regler, för att systemet ska upplevas och fungera på ett rättvist sätt.

4.3. Användning av systemet med alkolås efter rattfylleri

Intervjumaterialet visar att de flesta av informanterna upplever kontakten med servicepersonal gällande alkolås som mycket bra. Däremot berättar flera informanter om problem som uppstått då det gäller kontakten med läkare. Förutom svårigheterna med att hitta rätt läkare kan det handla om att man upplever läkaren ifråga som oseriös, och att man till exempel känner sig osäker på om läkaren verkligen har skickat provsvar till Transportstyrelsen. I slutänden handlar det om en oro över att inte kunna uppfylla kraven för alkolås, genom att till exempel inte ha lämnat prover i tid till Transportstyrelsen.

Vad gäller själva alkolåset är det flera som har upplevt att det kan ta längre tid att starta bilen vid kall eller varm väderlek samt att alkolåset kan reagera på till exempel parfym eller julmust. Speciellt gäller detta för alkolåset Malux. De som använder Malux upplever också att detta alkolås har en svårare blåsteknik. De olika alkolåsen ger således olika förutsättningar för hur man upplever systemet med alkolås efter rattfylleri. För att få fler användare av systemet anser vi att det är viktigt att de alkolås som ingår i systemet och som Transportstyrelsen godkänner är pålitliga och användarvänliga.

4.4. Konsekvenser av att ha alkolås eller inte ha alkolås

Sammantaget uttrycker de informanter som har/har haft alkolås efter rattfylleri att denna möjlighet har varit enormt viktig för dem, och att de är mycket tacksamma. Alkolåset har inneburit att de har kunnat upprätthålla en vardag, både avseende arbetsliv och fritid.

För några av informanterna som inte har alkolås efter rattfylleri har rattfyllerihändelse och avsaknad av körkort inneburit att man antingen har blivit av med sitt arbete, eller fått svårt att söka ett arbete. Arbetslösheten har medfört försämrad ekonomi, vilket i sin tur har lett till att man har fått ge avkall på fritidsaktiviteter. Sådana avkall kan också bero på de transportsvårigheter som uppstår då man inte längre har körkort. Avsaknad av körkort och de konsekvenser som detta skapat, tillsammans med skammen över själva rattfyllerihändelsen, har för flera av dessa informanter lett till att man mår psykiskt dåligt. Det förekommer också att personen ifråga mår så dåligt att denne ökar sin alkoholkonsumtion. För några av informanterna har dock avsaknaden av körkort inte påverkat dem i

så stor grad, eftersom de inte har något större behov av körkort, till exempel med anledning av god tillgång till kollektivtrafik.

4.5. Effekter av att ha haft alkohol eller varit utan körkort

Samtliga informanter, oavsett om man har alkohol eller inte, menar att de aldrig kommer att köra rattfulla igen. Ett par skäl till detta – stora kostnader och krånglig process – kan relateras till själva systemet med alkohol efter rattfylleri. Valet om alkohol och den process och de kostnader det medför är i sig avskräckande för att köra rattfull i framtiden. Ytterligare skäl för att aldrig mer köra rattfull är känslan av skam och den insikt man fått om alkohol vilka mer relaterar till själva rattfyllerihändelsen. Dessutom väljer många att använda sig av den teknik som alkohol och alkomätare ger för att undvika ett nytt rattfylleribrott.

De stora kostnaderna

Kostnaden är något som lyfts både bland dem som har alkohol och bland dem som inte har som ett skäl att inte köra rattfull igen. Informanterna har haft stora kostnader både i systemet med alkohol efter rattfylleri, men också med dagsböter, och att eventuellt ha behövt göra nytt förarprov. Rattfylleribrottet kan också ha fått konsekvenser i form av inkomstbortfall i och med att man blivit arbetslös.

Krånglig process

Informanterna upplever att det finns stora fördelar med att ha ett alkohol efter rattfylleri. Men man upplever också en stor press med att uppfylla alla de krav som ingår i systemet, när det gäller ansökan, service av alkohol, provtagningar och läkarintyg. I och med att hela processen upplevs som krånglig och inskränkande i individens integritet och frihet, är även processen i sin helhet en anledning att inte köra rattfull igen – man vill inte hamna där igen. Det ligger mycket ansvar på den enskilde individen och man får också ta ansvar för läkare som inte utfört det de skulle. För många informanter blir denna press en ytterligare börda i en ofta redan svår situation. Man är rädd för att göra fel, att missa ett datum och för att ha missförstått information som dessutom många gånger ses som svårtolkad.

Skamkänslor

Att ha begått ett rattfylleribrott ger upphov till mycket stora skamkänslor som man måste lära sig leva med. Det är därför inget man vill utsätta sig för igen. Informanterna med alkohol berättar också om skamkänslor i samband med läkarbesök, men också om att bli betraktad som alkoholist, trots att man inte har någon diagnos om beroende eller missbruk.

Ökade insikter om alkohol

Ökade insikter om hur länge alkoholen finns kvar i kroppen har för flera informanter medfört att man inte tror sig köra rattfull i framtiden. Det handlar om en större försiktighet, som att till exempel inte köra dagen efter alkoholintag. Insikt om de egna alkoholvanorna och om alkoholens påverkan har erhållits genom någon form av behandlingsprogram, i stödsamtal eller deltagande i möten med Länkarna eller Anonyma alkoholister (AA). Insikten när det gäller alkohol och trafik tycks dock framför allt handla om att hålla sig inom tillåten alkoholgräns. Informanterna talar i denna studie inte om den ökade olycksrisk som finns med att köra med alkohol i kroppen (Forsman, 2013). I en utvärdering av Smadit (Samverkan mot alkohol och droger i trafiken) berättar informanterna ungefär ett år efter rattfyllerihändelsen att det viktigaste för att inte köra onykter igen är risken för att man kan döda eller skada någon i en olycka (Gustafsson, 2014). Direkt efter rattfyllerihändelsen var skälet till att inte köra onykter kopplat till den egna körkortsåterkallelsen och straffpåföljden (Gustafsson, 2014).

Alkolås och alkomätare

För att vara säker på att inte köra rattfull i framtiden har några köpt alkomätare. Detta gäller framförallt de som inte tänker ha kvar alkolåset efter villkorstidens slut. Några av de informanter som köpt sitt alkolås avser ha kvar det även efter villkorstiden. Men det finns också de som menar att det är irrelevant med alkolås, eftersom man, med anledning av tidigare angivna skäl, aldrig kommer att köra med alkohol i kroppen igen.

4.6. Förbättringsförslag

De förbättringsförslag som ges i enkätstudien (Gustafsson & Forsman, 2016) får stöd av resultaten i föreliggande intervjustudie. Vi bedömer att det finns förbättringspotential inom främst följande områden:

Information och tider

Det finns flera exempel på hur informanten har missförstått eller inte haft vetskap om vissa delar av alkolås efter rattfylleri. Informanterna behöver därför tydligare och mer lättläst information från Transportstyrelsen. Det är även viktigt att informationen kommer i rätt tid, så att det finns möjlighet att till exempel påbörja provtagningar innan det är för sent. Som hjälp för att undvika missförstånd och missade tider önskar informanterna personliga scheman med datum och vad som ska utföras eller skickas in. Dessutom finns behov av att få påminnelser om när viktiga saker ska påbörjas.

Informationen om läkare upplevs som mer bristfällig än informationen om alkolås och serviceställen. Att få en och samma kontaktperson på Transportstyrelsen med kunskaper inom hela området är önskvärt och speciellt inledningsvis behövs någon som coachar.

Några av informanterna med alkolås menar att de borde få tillgodogöra sig tiden mellan körkortsåterkallelse och beslutet om beviljat körkort med alkolåsvillkor. Att man inte kan göra detta är något som man upptäckt senare i processen, och som upplevs som mycket orättvist och som ett förlängt straff. Det finns även önskemål om att kunna ansöka om alkolås under hela körkortets spärrtid.

Det finns flera oklarheter i systemet som framkommit i studien, exempelvis vad som händer om de som har/haft alkolås inte klarar att få in proverna i tid. Några som har missat detta har blivit ombedda att påbörja en ny 6-månadersperiod med provtagningar inför ansökan om körkortstillstånd, vilket de också har gjort medan någon annan avvaktat med provtagningarna. Det är oklart om det finns en viss tid inom vilken man måste ansöka om körkortstillståndet efter att villkorstiden har gått ut.

Med utgångspunkt i det ovan nämnda, föreslår vi en översyn av information och informationshantering, personliga scheman till de som ingår i systemet med alkolås efter rattfylleri, samt förbättrade möjligheter till att kunna ha samma kontaktperson på Transportstyrelsen under hela villkorstiden. Det är också viktigt att hitta metoder för att säkerställa att personer i chock efter rattfylleribrottet tar till sig och förstår informationen som ges. Det är möjligt att en muntlig kontakt kan behövas. Vidare föreslås att möjligheterna till att kunna ansöka om alkolås under hela körkortets spärrtid undersöks.

Kostnader

De som har alkolås har från början varit medvetna om kostnaden för själva alkolåset, medan insikter om övriga kostnader i form av service av alkolåset, läkarbesök och provtagningar (även efter villkorstidens slut) har kommit senare. Bland de informanter som valt att inte ansöka om alkolås är kostnaden den mest framträdande orsaken till detta val, ibland tillsammans med andra faktorer. Bland både dem med alkolås och dem utan finns uppfattningen om att alkolås efter rattfylleri kan innebära en socioekonomisk orättvisa, eftersom kostnaden kan exkludera människor från denna möjlighet. Här finns en problematik i det att flera av de informanter som inte har alkolås efter rattfylleri har fått en

ännu sämre ekonomisk situation i de fall där man med anledning av själva rattfyllerihändelsen och/eller avsaknad av körkort har blivit arbetslös. Ingen informant tycker dock att alkoholås efter rattfylleri ska vara gratis.

Förutom förtydliganden av kostnader gentemot den som blir erbjuden alkoholås efter rattfylleri, bör kostnadsfrågan ses över generellt för att kostnaden inte ska utgöra ett hinder för att delta i systemet med alkoholås efter rattfylleri.

Läkarbesök och provtagningar

När det gäller de krav som ställs på provtagningar och läkarintyg, önskar man att det skulle finnas lättillgänglig information från Transportstyrelsen om vilka läkare och provtagare man kan vända sig till. Dessutom finns en känsla av att vara i händerna på läkarna och att man får ta konsekvenserna av de fel som gjorts av läkaren vad gäller kallelse till prover, provtagningar och inskick av intyg till Transportstyrelsen. Man upplever även kostnaderna för läkarintyg och prover som mycket höga. Informanterna har också svårt att förstå varför man ska kontrolleras för droger, vilket vi föreslår kunde kommuniceras på ett enkelt sätt. Den uppföljande observationstiden efter villkorstidens slut har man inte känt till, samtidigt som man tycker att man har kontrollerats tillräckligt.

Vi ser det också som viktigt att den som begått ett rattfylleribrott erbjuds samtal om alkoholvanor och konsumtion, förslagsvis genom Smadit-metoden. Finns det ett alkoholberoende eller alkoholmissbruk bör givetvis den som begått rattfylleribrottet även erbjudas behandling. Vi ser dock också att rattfylleristen kan behöva erbjudas kunskap om de risker som finns med alkohol i just trafiken – och föreslår att det bildas något forum för det. De som får ta om körkortet (inte valt alkoholås och har en spärretid över ett år) kommer genomgå riskutbildning 1 inför förarprovet, men vad kan ges till övriga som kört rattfulla?

Sammantaget behövs förtydligande information kring läkarbesök, kostnader kring detta och om observationstider. Vidare bör möjligheterna till att läkare och provtagare godkänns av Transportstyrelsen ses över, liksom att läkarkostnaderna bör se lika ut över hela landet. Genom en större samordning med Smadit-metoden och trafikskolor skulle också möjligheten till större insikter och kunskaper om alkohol, trafik och olycksrisker erhållas.

Alkoholås och återblås

När det gäller själva alkoholåset är det ett fabrikat, Malux, som lyfts fram som mycket sämre på flera områden, vilket bör beaktas när Transportstyrelsen framöver godkänner alkoholås. Att blåsa under färd upplevs som mycket irriterande och vi föreslår att Transportstyrelsen utreder i vilken utsträckning återblåsen behövs. Återblåsen är en form av distraktion som påkallas utifrån, vilket är sämre ur distraktionssynpunkt än de uppgifter som man själv väljer när man ska utföra, se vidare i Gustafsson och Forsman (2016).

Användning utanför Sverige

Det finns ett behov av att få använda alkoholås när man kör utomlands, åtminstone i Norden, och möjligheterna till detta bör ses över.

4.7. Slutord

Denna studie, som innehållit intervju och uppföljande telefonintervjuer med ett 30-tal informanter, har inneburit att processen efter rattfylleribrott (både avseende dem med alkoholås och dem utan alkoholås) har kunnat följas över tid. De återkommande och uppföljande telefonintervjuerna har medfört att intervjuaren har kunnat verifiera tidigare uttalanden, men också erhållit ytterligare information beroende på var i processen informanten befunnit sig. Hade vi enbart haft de inledande intervjuerna

skulle mycket kunskap saknas, framför allt om läkarbesök och provtagningar samt ansökan om körkortstillstånd i processen att få tillbaka körkortet.

Studien visar att informanter som deltagit i systemet med alkoholås efter rattfylleri känner en tacksamhet för att ha fått denna chans. Samtidigt upplever man att det finns många krångliga moment i processen, och allt inte har gått som på räls. Vår förhoppning är att Transportstyrelsen beaktar och utreder det som upplevs som problem, tillsammans med det som framkommit i Gustafsson och Forsman (2016), samt har i åtanke den sårbarhet och utsatthet som kan finnas hos de människor som begått ett rattfylleribrott. När det gäller förbättringsförslagen vill vi dock reservera oss för att systemet har förändrats/förbättrats under projektets gång och att vissa av problemen som informanterna påtalat redan kan vara åtgärdade.

4.8. Metoddiskussion

Det finns ett antal kriterier för hur en kvalitativ studies trovärdighet kan bedömas (Lincoln & Guba, 1985). Ett sådant berör urvalet, där utgångspunkten är att göra ett så brett urval som möjligt, utifrån till exempel faktorer som ålder, kön och boendeort (storstad, tätort, landsbygd). Detta för att i så hög grad som möjligt täcka in olika erfarenheter av och uppfattningar om den aktuella forskningsfrågan. I denna studien har hänsyn tagits till dessa urvalsfaktorer, och informanterna har även haft olika bakgrunder vad gäller exempelvis sysselsättning och familjeförhållanden. Efter genomförda intervjuer, sammantaget 31 stycken, upplevde intervjuarna en så kallad "teoretisk mättnad", det vill säga fler intervjuer skulle sannolikt inte generera ny information (Kvale, 1997).

Ett annat kriterium vid bedömning av en kvalitativ studies trovärdighet utgår från dess överförbarhet till andra kontexter och för andra individer än vad som varit gällande i den aktuella studien (Lincoln & Guba, 1985). Urvalsförfarandet och den teoretiska mättnaden kan ses som indikationer på detta i gällande studie. Samtidigt kan det finnas kontexter som inte har kommit att ingå i studien. Ett tänkbart exempel är individer som mår mycket dåligt på grund av rattfyllerihändelsen och dess följder, och som kanske inte har ork att delta i en studie av detta slag. Vidare har majoriteten i denna studie varit män, men detta speglar bara verkligheten, det vill säga att det är fler män än kvinnor som begår rattfylleribrott.

Slutligen har de transkriberade intervjuerna lästs av båda intervjuarna, oberoende av varandra. På så sätt har reflektioner kring det empiriska materialet kunnat jämföras, vilket även det stärker studiens trovärdighet.

Referenser

- Bjerre, B., Marques, P., Selén, J. & Thorsson, U. (2006). A Swedish alcohol ignition interlock programme for drink-drivers: effects on hospital care utilization and sick leave. *Addiction* 102, 560-570.
- Bjerre, B., Kostela, J. & Selén, J. (2007). Positive health-care effects of an alcohol ignition interlock programme among driving while impaired (DWI) offenders. *Addiction* 102, 1771-1781.
- Bjerre, B. & Thorsson, U. (2008). Is an alcohol ignition interlock programme a useful tool for changing the alcohol and driving habits of drink-drivers? *Accident Analysis and Prevention* 40 (2008) 267-273.
- Cullberg, J. (1975). *Kris och utveckling: en psykoanalytisk och socialpsykiatrisk studie*. Bonniers. Stockholm.
- Forsman, Å. (2013). *Risikurva för alkohol. Studie baserad på omkomna personbilsförare i Sverige*. VTI notat 25–2013. Statens väg- och transportforskningsinstitut, Linköping.
- Gustafsson, S., Nyberg, J. & Forsberg, I. (2013). *SMADIT ur den misstänkte rattfylleristens perspektiv. En intervjustudie*. VTI rapport 773. Statens väg- och transportforskningsinstitut, Linköping.
- Gustafsson, S. (2014). *Smadit-metodens nytta och effekter. En uppföljande intervjustudie med misstänkta rattfyllerister*. VTI notat 2–2014. Statens väg- och transportforskningsinstitut, Linköping.
- Gustafsson, S. & Forsman, Å. (2016). *Utvärdering av alkohol efter rattfylleri - Enkätstudie*. VTI notat 35–2016. Statens väg- och transportforskningsinstitut. Linköping, Sverige.
- Holme, I. M. & Solvang, B. K. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur. Lund.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur. Lund.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry* (Vol. 75). Sage.
- Nordbakke, S., Assum, T., Sandberg-Eriksen, K. & Grunna, T. (2007). *Forsøk med alkohol i Sverige, Evaluering av forsøksordningen med betinget førerkortinnndragning ved promillekjøring*. TØI rapport 905/2007. Transportøkonomisk institutt. Oslo, Norge.
- Patton, M. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Sage. London.
- Repstad, P. (1999). Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap. Studentlitteratur. Lund.
- SCB (2005). *Alkohol-försöket. Utvärderingsrapport från Statistiska Centralbyrån*. Juni 2005. Statistiska Centralbyrån. Sverige.
- SCB (2009). *Alkohol-försöket. Slutrapport från Statistiska Centralbyrån*. Juni 2009. Statistiska Centralbyrån. Sverige.
- Stenlund, O. (2010). *Projektdirektiv: Alkohol efter rattfylleri (huvudprojektet)*. Transportstyrelsen. Vägtrafikavdelningen. Diarienummer TSV 2010-8829.
- Thomsson, H. (2002). *Reflexiva intervjuer*. Studentlitteratur. Lund.
- Trafikverket (2017). Vad händer den som rapporteras för rattfylleri? <http://www.trafikverket.se/resa-och-trafik/Trafiksakerhet/Din-sakerhet-pa-vagen/Rattfylleri/Vad-hander-den-som-rapporteras-for-rattfylleri/> [hämtad 2017-02-28].

Transportstyrelsen (2017a). Leverantörsinformation.
<https://www.transportstyrelsen.se/sv/vagtrafik/Korkort/Trafikmedicin/Alkolas/Leverantorsinformation/> [hämtad 2017-02-28].

Transportstyrelsen (2017b). Nytt körkort efter återkallelse.
<http://www.transportstyrelsen.se/sv/vagtrafik/Korkort/forlorat-korkort/nytt-korkort-efter-aterkallelse/> [hämtad 2017-02-28].

Transportstyrelsen (2017c). Alkolås efter rattfylleri.
<http://www.transportstyrelsen.se/sv/vagtrafik/Korkort/forlorat-korkort/alkolas-efter-rattfylleri/> [hämtad 2017-02-28].

Transportstyrelsen (2017d). Alkolås efter rattfylleri - Här hittar du vanliga frågor och svar om alkolås efter rattfylleri. <http://transportstyrelsen.se/sv/kontakta-oss/Vanliga-fragor-till-Transportstyrelsen/alkolas-efter-rattfylleri/> [hämtad 2017-02-28].

Transportstyrelsen (2017e). Information till läkare.
http://www.transportstyrelsen.se/sv/vagtrafik/Korkort/Trafikmedicin/Alkolas/Information_till_lakare/ [hämtad 2017-02-28].

Transportstyrelsen (2017f). Alkolås efter rattfylleri – Broschyr.
http://transportstyrelsen.se/globalassets/global/publikationer/vag/alkolas/produkter/alkolais-efter-rattfylleri_webb.pdf [hämtad 2017-02-28].

Transportstyrelsen (2017g). Villkorstidens slut och att återfå körkortet
<https://www.transportstyrelsen.se/sv/vagtrafik/Korkort/forlorat-korkort/alkolas-efter-rattfylleri/villkorstidens-slut/> [hämtad 2017-03-10]

Transportstyrelsen (2017h). Ansökan om körkortstillstånd efter ett års villkorstid
<https://www.transportstyrelsen.se/sv/vagtrafik/Korkort/forlorat-korkort/alkolas-efter-rattfylleri/villkorstidens-slut/ansokan-efter-ett-ar/> [hämtad 2017-03-10]

Transportstyrelsen (2017i). Ansökan om körkortstillstånd efter två års villkorstid
<https://www.transportstyrelsen.se/sv/vagtrafik/Korkort/forlorat-korkort/alkolas-efter-rattfylleri/villkorstidens-slut/ansokan-efter-tva-ar/> [hämtad 2017-03-10]

Åkerlund, M. & Werkström, I. (2011). *Konsekvensutredning – Transportstyrelsens föreskrifter om innehav av körkort med villkor om alkolås*. Transportstyrelsen. Diarienummer TSV 2010-6204.

Utvärdering av alkolåsprogram - Intervjuguide fysisk intervju

Den som har körkort med alkolåsvillkor

Under varje avsnitt ställs den fetstilta kursiverade frågan. Punkterna under är sådant vi önskar få svar på, men som förhoppningsvis kommer fram i den intervjuades berättelse. Om inte, ställs kompletterande fråga/or.

Intervjuaren inleder genom att berätta om alkolåsprogrammet och utvärderingen:

För den som fått sitt körkort återkallat på grund av rattfylleri finns möjlighet att ansöka om körkort med alkolåsvillkor istället för att vara utan körkort. Med **alkolåsprogrammet** menar vi det system som Transportstyrelsen ansvarar för och där körkort villkorat med alkolås under ett eller två år ingår. Även läkarbesök och provtagningar är en del av alkolåsprogrammet. VTI har fått i uppdrag av Transportstyrelsen att utvärdera alkolåsprogrammet och vi gör det genom intervjuer både med de som har (eller nyligen har haft) alkolås och de som inte har alkolås, men som blivit av med körkortet på grund av rattfylleri. Vi skickar också enkäter till dem som har respektive inte har alkolås, men som blivit av med körkortet på grund av rattfylleri. Därutöver sammanställer vi avidentifierade data som Transportstyrelsen samlar in från de personer som har alkolås under ett eller två år. Syftet med utvärderingen är att få ökad kunskap och underlag för att kunna förbättra alkolåsprogrammet.

Intervjuaren frågar om den intervjuade har några frågor omkring detta.

Intervjuaren frågar om det går bra att spela in intervjun, för minnets skull och för att minska risken att den intervjuade blir misstolkad. Berättar att intervjun kommer att skrivas ut, men att det i intervjuutskriften inte kommer att finnas några personuppgifter som kan kopplas till den enskilde individen, och att det i rapporten inte kommer vara möjligt att utläsa vem som har sagt vad. När projektet är avslutat förstörs dokument med personuppgifter.

Innan intervjun informeras den intervjuade även om att han/hon kan avbryta intervjun när som helst.

1. Bakgrund

Vill du först berätta om vilka körkort du hade innan rattfyllerihändelsen och hur du då upplevde ditt behov av personbil eller andra fordon?

- Hade du B-körkort för personbil? Hade du andra körkortsbehörigheter?
- Var det ett krav för ditt arbete att ha körkort?
- Var du yrkeschaufför (taxi, buss, lätt/tung lastbil)?
- *Om personbil:* Var din personbil en tjänstebil (dvs. ett företag äger eller leasar den)?
- Hur var ditt behov av bil? För vilka ärenden behövde du bil? (i/till och från arbete, fritidsaktiviteter, skjutsa barn eller andra) Hur ofta behövde du bil? (dagligen/mer sällan)
- Hade du (eller ditt hushåll) fler än en bil?

2. Rattfyllerihändelsen

Vill du kort berätta om när ditt körkort blev omhändertaget och om du fick information om alkolås av polisen?

- När blev ditt körkort **omhändertaget** av polisen? Varför stoppade polisen dig (vanlig poliskontroll, annan förseelse, någon som tipsat)?
- Vilken **alkoholhalt** hade du (observera om mg/l i alkoholandningsluften eller promille i blodet)?

- Vilken typ av **fordon** körde du vid detta tillfälle (*personbil, mc, lastbil...*)?
- Fick du någon **muntlig information** av polisen om att du kunde ansöka om alkoholås? Vad tyckte du om informationen? Var den tydlig? Var den tillräcklig? Ställde du några frågor till polisen?
- Fick du någon **skriftlig information** av polisen om alkoholås (t.ex. broschyren Alkoholås efter rattfylleri)? Vad tyckte du om informationen? Var den tydlig? Var den tillräcklig?
- Har du **tidigare** fått ditt körkort återkallat för rattfylleri? När hände det? I vilken typ av fordon var det?

3. Ansökan om alkoholås

Vill du berätta om din ansökan om alkoholås, dina kontakter med Transportstyrelsen och hur du tycker att ansökningsprocessen fungerat?

- När fick du kontakt med **Transportstyrelsen**? Hur lång tid efter polisens omhändertagande av körkortet? Vem tog första kontakten? Var den muntlig eller skriftlig? Hur upplevde du kontakten?
- Fick du någon **skriftlig information** om hur man ansöker om alkoholås? Vad innehöll den? Var den tydlig? Var den tillräcklig? Fick du någon kontaktperson på Transportstyrelsen?
- Hur **ansökte** du om körkort med villkor av alkoholås? (*på ansökningsblankett som fanns på Körkortsportalen, www.korkortsportalen.se?*) Gick det bra att beställa hem ansökningsblanketten?
- Var **ansökningsblanketten** svår att fylla i? Vilka dokument och intyg krävdes (*viljeförklaring, läkarintyg med provtagning, synintyg*)? Vad var svårast att ordna med? Hur lång tid tog det att få allt klart för att skicka in? När skickade du in ansökan om körkort med alkoholåsvillkor?
- När fick du **besked** från Transportstyrelsen? Anser du det vara en rimlig tid efter ansökan?
- Vad fick du för **beslut** från Transportstyrelsen? Är din villkorstid 1 eller 2 år? Vet du varför du fick 1 eller 2 års villkor med alkoholås? Anser du det vara en lämplig tidsperiod?
- När fick du ditt **villkorade körkort**? Hur lång tid efter beslutet? Anser du det vara en rimlig tid efter beslutet?
- Har du någon gång **tidigare ansökt** om alkoholås (*vid ev. tidigare återkallelse av körkortet för rattfylleri*)? Om ja: Fick du då alkoholås? För hur lång tid? Kan du se några förändringar (förbättringar/försämringar) jämfört med hur ansökningsprocessen då gick till?
- Hur ser du på att **spärrtiden** kan vara längre än villkorstiden? Har det påverkat ditt val att söka alkoholås? (*Fakta: Spärrtid = den tid man är av med körkortet om man inte väljer alkoholås. Vid spärrtid på mer än ett år krävs ett nytt godkänt förarprov*)
- **Vad var ditt huvudsakliga skäl till att ansöka om alkoholås?** (*spärrtiden, slippa avlägga nytt förarprov, hälsoskäl, behålla jobbet, ny chans i livet*)
- *Om det framkommer i intervjun att de inte längre har alkoholås eller ett körkort med villkor om alkoholås:* När fick du tillbaka ditt körkort utan villkor om alkoholås? Hur var den processen? Hur fungerade det? Har du köpt loss/ behållit alkoholåset?

4. Alkolåset och dess funktion

Vilken erfarenhet har du av alkolåset och dess funktion?

- Hur fick du veta var du skulle **installera** alkolåset? Vilka kontakter behövde du ta för detta? När fick du det installerat? Hur stämde installationen av alkolåset tidsmässigt med att du fick ditt villkorade körkort?
- I vilken typ av **fordon** har du alkolåset installerat (*personbil, mc, lastbil...*)? Eller har du alkolås i flera fordon?
- Hur ser du på att ett alkolås endast kan vara placerat i **ett fordon** (att det inte finns alkolås som är mobila och kan flyttas mellan fordon)? Skulle du ha behövt ha alkolås i flera fordon? Hur har du i så fall löst det problemet (*om de nu inte valt att ha flera alkolås*)?
- Vilket **alkolås** har du (*Dräger Interlock XT, SmartStart SSI 20/20 – från Malux, ACS - Alcohol Countermeasure Systems - LR*)? Varför valde du det alkolåset?
- Vet du vilka **krav** som finns på alkolås och leverantörerna av alkolås? Hur ser du på dessa krav? Är de tillräckliga?
- Vilka **instruktioner** har du fått som handlar om hur du ska hantera alkolåset? Är de tydliga? Är de tillräckliga? Har du fått dem vid servicestället?
- Har alkolåset **fungerat** som det ska? Har du någon gång blåst i alkolåset men att bilen inte kunnat startas? Vad var anledningen? Har alkolåset fungerat vid alla typer av väder? (*om problem; i så fall vilka?*) Har du någon gång fått problem på grund av något du ätit eller sköljt munnen med, eller vid eventuell rökning? (*om problem; i så fall vilka?*) Har du någon gång fått problem på grund av spolarvätska eller något annat i fordonet? (*om problem; i så fall vilka?*) Har problemen inträffat fler gånger? Varför? Hur har det känts när alkolåset inte fungerat?
- Hur har det fungerat vid **tömningen** av alkolåset på servicestället (*om problem; i så fall vilka?*)? Hur långt har du till servicestället för alkolåset? Tycker du att det är ett rimligt avstånd? Har avståndet inneburit något problem för dig? Hur ser du på antalet tillfällen för att tömma alkolåset? Är det lagom att tömma en gång i halvåret? Skulle du vilja att det var annorlunda, och hur skulle det i så fall vara?
- Har du förtroende för att **säkerheten** följs vid tömning av alkolåsets loggdata, det vill säga att data når Transportstyrelsen som de ska och inte kommer i orätta händer? Varför/ varför inte?
- Har du fått någon **varning** eller fråga från Transportstyrelsen angående alkolåsets logg-data?
- Hur ser du på att blåsa i alkolåset **under färd**? Finns det tillräcklig tid för hitta en plats att stanna och blåsa? Blåser du när du kör? Hur upplever du blåsningen ur trafiksäkerhetssynpunkt? Upplever du någon gång att det känns skamfullt att blåsa?
- Hur förklarar du ditt alkolås för dina **medpassagerare**? Hur har det känts?
- *Om tidigare erfarenhet av alkolås*: Kan du se några förändringar (förbättringar/försämringar) jämfört med hur det alkolåset fungerade?

5. Kostnader i alkoholprogrammet?

Hur ser du på kostnaderna för att vara med i alkoholprogrammet?

- Har du några funderingar på **kostnaden** för alkoholprogrammet (*alkolås, läkarbesök, provtagningar m.m.*)? Är kostnaderna rimliga? Borde det vara på något annat sätt - och hur i så fall? (*specificera gärna svaren på de ingående delarna!*)
- Hur har du **löst kostnaden** för alkoholset, läkarbesöken och provtagningarna, och annat som ingår (*egna medel, lånat pengar*)?
- Vad har du **betalat hitintills**? För alkoholset, installation och eventuell tömning? För läkarbesök och provtagningar? Hur mycket tror du att du totalt kommer att få betala?
- Har du fått **stöd av din arbetsgivare** eller någon vän/släkting/annan när det gäller att bekosta alkoholprogrammet?
- Tror du att du kommer att vilja **”köpa loss”** alkoholset och använda det även när du fått tillbaka ditt körkort utan villkor om alkohol? Varför/ varför inte? (*kan hända att de redan fått tillbaka sitt körkort, och då har vi ställt frågan under avsnitt 3*)

6. Alkoholprogrammets påverkan på upplevd hälsa

Hur har alkoholprogrammet påverkat ditt förhållande till alkohol och till din hälsa?

- Har du **förändrat** ditt sätt att dricka alkohol sedan du kom med i alkoholprogrammet? Kan du beskriva?
- När började en eventuell **förändring** (*direkt efter rattfyllerihändelsen eller när alkoholset installerats*)? Dricker du mer eller mindre alkohol? *Om dricker*: Dricker du på ett annat sätt än tidigare? När, var, hur dricker du? Använder du antabus eller liknande? Varför? Varför inte?
- Hur viktigt är det för dig just nu att **minska** din alkoholkonsumtion? Hur ser du på **total nykterhet**? Har du varit helnykter så här långt under villkorstiden? Hur tror du att du kommer klara att vara nykter fortsättningsvis (*om det är personens önskan*)?
- Tycker du att ditt deltagande i alkoholprogrammet påverkat din **hälsa** (både psykiskt och fysiskt)? På vilket sätt? Hur upplever du att din hälsa var före rattfyllerihändelsen? Hur upplever du att din hälsa är nu när du har alkohol?
- Deltar du i något **behandlings-/rehabiliteringsprogram**? *Om ja*: Vad var det som fick dig att delta i behandlings-/rehabiliteringsprogrammet? Vad är det för typ av program? *Om nej*: Varför deltar du inte i något program?
- Om du vill **leva helt nyktert** – är det då tillräckligt för dig att enbart vara med i alkoholprogrammet (ha alkohol och gå på de bestämda läkarbesöken)? Varför/ varför inte? Anser du att du också behöver någon form av behandlings-/rehabiliteringsprogram? Varför/ varför inte? Anser du att någon form av behandlings-/rehabiliteringsprogram ska vara obligatoriskt inom alkoholprogrammet?
- Hur ser du på antalet **läkarbesök och provtagningar** som man måste genomföra inom alkoholprogrammet? Hur många läkarbesök och provtagningar inom alkoholprogrammet har du varit på? Hur viktiga anser du att läkarbesöken och provtagningarna är i alkoholprogrammet? Vilken betydelse har de för dig? Varför?
-

7. Alkolåsprogrammets påverkan på arbete

Hur har din arbetsituation varit under tiden i alkolåsprogrammet om du jämför med tiden innan rattfyllerihändelsen (körkortsåterkallelsen)? (Var observant på att det kan ha varit en annan situation precis efter körkortsåterkallelsen och innan de fick alkolås, samt att situationen kan vara annorlunda nu om de fått tillbaka körkort utan villkor – försök att bena ut allt i så fall)

- Har det skett några **förändringar** i din arbetsituation efter körkortsåterkallelsen och därefter när du kom med i alkolåsprogrammet? *Om ja:* Hur och varför? *Om nej:* Varför inte?
- *Om bil i tjänsten eller yrkesförare:* Har du kunnat ha alkolåset i **tjänstebilen**? Hur har du löst det med alkolås i **taxi/lastbilen/bussen**?
- Hur har du tagit dig **till och från** arbetet under tiden i alkolåsprogrammet? Hur gjorde du precis i början när körkortet återkallats?
- Är din **arbetsgivare** medveten om körkortsåterkallelsen och ditt deltagande i alkolåsprogrammet? Har du berättat om det? Varför/ varför inte? Hur kändes det? Hur reagerade han/hon? Har ert förhållande förändrats? Har du fått något stöd av din arbetsgivare i eventuell rehabilitering?
- Är dina **kollegor** medvetna om körkortsåterkallelsen och ditt deltagande i alkolåsprogrammet? Har du berättat om det? Varför/ varför inte? Hur kändes det? Hur reagerade de? Har ditt förhållande till dina kollegor förändrats? Har du känt något stöd från dina kollegor?

8. Alkolåsprogrammets påverkan på socialt liv

Hur upplever du att körkortsåterkallelsen och därefter alkolåsprogrammet påverkar ditt sociala liv (privatliv, fritid, umgänge)?

- Hur har **din familj/dina närmaste reagerat** på körkortsåterkallelsen och ditt deltagande i alkolåsprogrammet? Har det skett några förändringar i din familjerelation/familjesituation sedan du kom med i alkolåsprogrammet? Vad i så fall? Anser du att körkortsåterkallelsen och det som hänt på grund av den, har påverkat förändringen?
- Har körkortsåterkallelsen och ditt deltagande i alkolåsprogrammet påverkat ditt **fritidsliv/dina fritidsaktiviteter/ditt skjutsande på andra** på något sätt? Hur?
- Har körkortsåterkallelsen och ditt deltagande i alkolåsprogrammet påverkat ditt **umgänge** med andra? Hur? Har du berättat om det som hänt för dina vänner? Varför/ varför inte? Hur har det känts att berätta om det? Hur har de reagerat?

9. Förbättring av alkolåsprogrammet

Finns det något som behöver göras för att förbättra alkolåsprogrammet? Vad tror du det är som hindrar fler från att ansöka om alkolås?

- Hur **upplever** du alkolåsprogrammet i sin helhet? Vad speciellt uppfattar du som bra i alkolåsprogrammet? Vad speciellt uppfattar du som mindre bra? Kan det som du upplever som mindre bra vara ett hinder för deltagande? Vad skulle man kunna göra för att detta hinder ska försvinna? **Vad har du upplevt som svårast i processen med alkolås?**
- Har du några konkreta förslag till **förbättringar** av alkolåsprogrammet? (*kortare/längre tid än 1 respektive 2 år, glesare/tätare läkarbesök/provtagningar, glesare/tätare tömningar av alkolåset, högre, lägre kostnader?*)

- Bör det finnas någon **belöning** (incitament) för att delta i alkoholprogrammet, förutom att man kan fortsätta köra sin bil? Varför/varför inte?
- Anser du att något **saknas** i alkoholprogrammet? Borde det t.ex. vara obligatoriskt att genomgå någon form av behandlings-/rehabiliteringsprogram?
- Kan du se några alternativ till **misslyckade startförsök** eller bör man kastas ur programmet?
- Ska alkohol vara **obligatoriskt** för alla som blir dömda för rattfylleri? Hur skulle man kunna göra detta? Varför/varför inte?

10. Straffpåföljden

Hur ser du på straffpåföljden för rattfylleri?

- Vilken **straffpåföljd** har du fått? (böter, skyddstillsyn, fängelse, fotboja, samhällstjänst)
- Hur ser du på straffet? Är det ett **rimligt** straff du fått? Varför/ varför inte?
- Vilken **betydelse** har straffet haft för dig? Hur har det påverkat ditt arbete, ditt privatliv och ditt sociala liv?
- Hur ser du på straffet **jämfört med körkortsåterkallelse**?
- Om du **jämför** straffet och alkoholprogrammet, vad har haft mest positiv påverkan/betydelse för dig för att kunna leva nyktert (*om personen vill det*)? Varför? Hur?

Har du något ytterligare du vill berätta, som du tycker jag glömt att fråga om?

Den här inledande intervjun kommer att följas upp av kortare telefonintervjuer ytterligare tre gånger, ungefär en gång i halvåret, även om du innan dess fått tillbaka ditt körkort utan alkoholvillkor.

Bilaga 2 – Intervjuguide Inte alkoholås

Utvärdering av alkoholåsprogram - Intervjuguide fysisk intervju

Den som inte har körkort med alkoholåsvillkor

Under varje avsnitt ställs den fetstilta kursiverade frågan. Punkterna under är sådant vi önskar få svar på, men som förhoppningsvis kommer fram i den intervjuades berättelse. Om inte, ställs kompletterande fråga/or.

Intervjuaren inleder genom att berätta om alkoholåsprogrammet och utvärderingen:

För den som fått sitt körkort återkallat på grund av rattfylleri finns möjlighet att ansöka om körkort med alkoholåsvillkor istället för att vara utan körkort. Med **alkoholåsprogrammet** menar vi det system som Transportstyrelsen ansvarar för och där körkort villkorat med alkoholås under ett eller två år ingår. Även läkarbesök och provtagningar är en del av alkoholåsprogrammet. VTI har fått i uppdrag av Transportstyrelsen att utvärdera alkoholåsprogrammet och vi gör det genom intervjuer både med de som har (eller nyligen har haft) alkoholås och de som inte har alkoholås, men som blivit av med körkortet på grund av rattfylleri. Vi skickar också enkäter till dem som har respektive inte har alkoholås, men som blivit av med körkortet på grund av rattfylleri. Därutöver sammanställer vi avidentifierade data som Transportstyrelsen samlar in från de personer som har alkoholås under ett eller två år. Syftet med utvärderingen är att få ökad kunskap och underlag för att kunna förbättra alkoholåsprogrammet.

Intervjuaren frågar om den intervjuade har några frågor omkring detta

Intervjuaren frågar om det går bra att spela in intervjun, för minnets skull och för att minska risken att den intervjuade blir misstolkad. Berättar att intervjun kommer att skrivas ut, men att det i intervjuutskriften inte kommer att finnas några personuppgifter som kan kopplas till den enskilde individen och att det i rapporten inte kommer vara möjligt att utläsa vem som har sagt vad. När projektet är avslutat förstörs dokument med personuppgifter.

Innan intervjun informeras den intervjuade även om att han/hon kan avbryta intervjun när som helst.

1. Bakgrund

Vill du först berätta om vilka körkort du hade innan rattfyllerihändelsen och hur du då upplevde ditt behov av personbil eller andra fordon?

- Hade du B-körkort för personbil? Hade du andra körkortsbehörigheter?
- Var det ett krav för ditt arbete att ha körkort?
- Var du yrkeschaufför (*taxi, buss, lätt/tung lastbil*)?
- *Om personbil:* Var din personbil en tjänstebil (*dvs. ett företag äger eller leasar den*)?
- Hur var ditt behov av bil? För vilka ärenden behövde du bil? (*i/till och från arbete, fritidsaktiviteter, skjutsa barn eller andra*) Hur ofta behövde du bil? (*dagligen/mer sällan*)
- Hade du (eller ditt hushåll) fler än en bil?

2. Rattfyllerihändelsen

Vill du kort berätta om när ditt körkort blev omhändertaget och om du fick information om alkoholås av polisen?

- När blev ditt körkort **omhändertaget** av polisen? Varför stoppade polisen dig (*vanlig poliskontroll, annan förseelse, någon som tipsat*)?
- Vilken **alkoholhalt** hade du (*observera om mg/l i alkoholandningsluften eller promille i blodet*)?
- Vilken typ av **fordon** körde du vid detta tillfälle (*personbil, mc, lastbil...*)?

- Fick du någon **mundlig information** av polisen om att du kunde ansöka om alkoholås? Vad tyckte du om informationen? Var den tydlig? Var den tillräcklig? Ställde du några frågor till polisen?
- Fick du någon **skriftlig information** av polisen om alkoholås (t.ex. broschyren Alkoholås efter rattfylleri)? Vad tyckte du om informationen? Var den tydlig? Var den tillräcklig?
- Har du **tidigare** fått ditt körkort återkallat för rattfylleri? När hände det? I vilken typ av fordon var det?

3. Ansökan om alkoholås?

Ansökte du om alkoholås? Om ja: gå till fråga 4, om nej: gå till fråga 5.

4. Ansökan om alkoholås

Vill du berätta om din ansökan om alkoholås, dina kontakter med Transportstyrelsen och hur du tycker att ansökningsprocessen fungerat?

- När fick du kontakt med **Transportstyrelsen**? Hur lång tid efter polisens omhändertagande av körkortet? Vem tog första kontakten? Var den muntlig eller skriftlig? Hur upplevde du kontakten?
- Fick du någon **skriftlig information** om hur man ansöker om alkoholås? Vad innehöll den? Var den tydlig? Var den tillräcklig? Fick du någon kontaktperson på Transportstyrelsen?
- Hur **ansökte** du om körkort med villkor av alkoholås? (*på ansökningsblankett som fanns på Körkortsportalen, www.korkortsportalen.se?*) Gick det bra att beställa hem ansökningsblanketten?
- Var **ansökningsblanketten** svår att fylla i? Vilka dokument och intyg krävdes (*viljeförklaring, läkarintyg med provtagning, synintyg*)? Vad var svårast att ordna med? Hur lång tid tog det att få allt klart för att skicka in? När skickade du in ansökan om körkort med alkoholåsvillkor?
- När fick du **besked** från Transportstyrelsen? Anser du det vara en rimlig tid efter ansökan?
- Vad fick du för **beslut** från Transportstyrelsen? Fick du avslag? Vet du varför du fick avslag (*t.ex. pga. droger/läkemedel*)?
- Har du någon gång **tidigare ansökt** om alkoholås (*vid ev. tidigare återkallelse av körkortet för rattfylleri*)? *Om ja:* Fick du då alkoholås? För hur lång tid? Kan du se några förändringar (förbättringar/försämringar) jämfört med hur ansökningsprocessen då gick till?
- Hur ser du på att **spärrtiden** kan vara längre än villkorstiden? Har det påverkat ditt val att söka alkoholås? (*Fakta: Spärrtid = den tid man är av med körkortet om man inte väljer alkoholås. Vid spärrtid på mer än ett år krävs ett nytt godkänt förarprov*)
- **Vad var ditt huvudsakliga skäl till att ansöka om alkoholås?** (*spärrtiden, slippa avlägga nytt förarprov, hälsoskäl, behålla jobbet, ny chans i livet*)

5. Anledningar till att inte ansöka om alkoholås

Varför valde du att inte ansöka om alkoholås?

- Har du någon **tidigare erfarenhet** av alkoholås som gör att du inte ansökt om alkoholås? Det kan vara egen eller andras erfarenhet eller sådant du hört från media. Vilken är din erfarenhet i så fall?
- Ansåg du att du skulle **klara dig utan körkort** under återkallelsetiden?

- Ansåg du att du **inte har några alkoholproblem**, dvs. tänkte du att alkohol bara är för dem som inte kan hantera alkohol, och att du därför inte skulle behöva ett alkoholåset?
- Ansåg du att **finansieringen** av alkoholåset (alkoholåset och läkarbesök inkl. provtagningar) skulle bli ett hinder? Har du i så fall gjort några försök att lösa finansieringen?
- Ansåg du att **läkarbesöken/provtagningarna** i alkoholåset skulle bli ett hinder (exempelvis att du trodde att provtagningarna skulle visa på för mycket alkoholintag eller intag av droger)?
- Trodde du att du **inte skulle klara av** ett deltagande i alkoholåset, dvs. inte klara av att leva så nyktert att du alltid skulle kunna starta bilen med hjälp av alkoholåset?
- Ansåg du att alkoholåset **inte skulle leda till du håller dig nykter**? Vad saknas i så fall i alkoholåset?
- Var det någon **annan anledning** (privat händelse) som gjorde att du inte ansökte om deltagande i alkoholåset?
- Spelar det roll, till att du inte ansökte, att alkoholåset endast kan finnas i **ett fordon** (om man inte betalar för och installerar alkoholåset i flera fordon)?

6. Alkoholåset kontra körkortsåterkallelse

Hur ser du på hur alkoholåset är upplagt?

- Vad tänker du om den **längre spärrtiden** för den som inte har alkoholåset i förhållande till den tid som deltagare i alkoholåset får köra med villkorat körkort? Är det bra/dåligt med längre spärrtid som incitament för att få fler deltagare i alkoholåset?
- Hur tänker du om att man måste göra **nytt förarprov**, dvs. köra upp igen, göra teoriprovet och de övriga obligatoriska momenten som riskutbildning 1 och 2, när spärrtiden är längre än 1 år?
- Hur tänker du kring **kostnaden** för att delta i alkoholåset? Kostnaden för själva alkoholåset? Kostnaden för läkarbesöken och provtagningar?
- Hur ser du på antalet **läkarbesök och provtagningar** inom alkoholåset? Är det tillräckligt? Hur viktiga är läkarbesök och provtagningar i alkoholåset, vilken betydelse tror du de har?
- Har du några konkreta förslag till **förbättringar** av alkoholåset? (*kortare/längre tid än 1 respektive 2 år, glesare/tätare läkarbesök/provtagningar, glesare/tätare tömningar av alkoholåset, högre, lägre kostnader?*)
- Bör det finnas någon **belöning** (incitament) för att delta i alkoholåset, förutom att man kan fortsätta köra sin bil? Varför/varför inte?
- Anser du att något **saknas** i alkoholåset? Borde det t.ex. vara obligatoriskt att genomgå någon form av behandlings-/rehabiliteringsprogram?
- Ska alkoholåset vara **obligatoriskt** för alla som blir dömda för rattfylleri? Hur skulle man kunna göra detta? Varför/varför inte?

7. Förändringar i livet efter körkortsåterkallelsen och konsekvenser av att inte kunna köra bil

Har det skett några förändringar i ditt liv efter att du fick ditt körkort återkallat? Vilka konsekvenser får det för dig att inte kunna köra bil?

- Hur lång tid kommer du att ha ditt **körkort återkallat**? När får du tillbaka det? Kommer du då att ansöka om körkortstillstånd och (om återkallelse > 1 år) genomgå nytt förarprov när spärrtiden är över? Varför/varför inte? Hur känner du kring detta?
- Vilka konsekvenser får det på ditt **arbete** att du inte får köra bil?
- Vilka konsekvenser får det för **din familj** att du inte får köra bil?
- Vilka konsekvenser får det för **din fritid** att du inte får köra bil?
- Vilka konsekvenser får det för **ditt sociala umgänge** att du inte får köra bil?
- Tror du att du skulle kunna hamna i en situation där du **kör bil utan körkort**? Vad skulle få dig att göra det i så fall?
- Vilka konsekvenser har rattfyllerihändelsen fått på **din upplevda hälsa och ditt förhållande till alkohol**?
- Har du förändrat ditt sätt att **dricka alkohol** efter att du fick ditt körkort återkallat? Kan du beskriva?
- När började en eventuell **förändring** (*direkt efter rattfyllerihändelsen eller när du fick din ev. dom*)? Dricker du mer eller mindre alkohol? *Om dricker*: Dricker du på ett annat sätt än tidigare? När, var, hur dricker du? Använder du antabus eller liknande? Varför? Varför inte?
- Hur viktigt är det för dig just nu att **minska** din alkoholkonsumtion? Hur ser du på **total nykterhet**? Har du varit helnykter så här långt under villkorstiden? Hur tror du att du kommer klara att vara nykter fortsättningsvis (*om det är personens önskan*)?
- Deltar du i något **behandlings-/rehabiliteringsprogram**? *Om ja*: Vad var det som fick dig att delta i behandlings-/rehabiliteringsprogrammet? Vad är det för typ av program? *Om nej*: Varför deltar du inte i något program?

8. Straffpåföljden

Hur ser du på straffpåföljden för rattfylleri?

- Vilken **straffpåföljd** har du fått? (böter, skyddstillsyn, fängelse, fotboja, samhällstjänst)
- Hur ser du på straffet? Är det ett **rimligt** straff du fått? Varför/ varför inte?
- Vilken **betydelse** har straffet haft för dig? Hur har det påverkat ditt arbete, ditt privatliv och ditt sociala liv?
- Hur ser du på straffet **jämfört med körkortsåterkallelse**?
- Om du **jämför** straffet och alkoholåterprogrammet, vad har haft mest positiv påverkan/betydelse för dig för att kunna leva nyktert (*om personen vill det*)? Varför? Hur?

Har du något ytterligare du vill berätta, som du tycker jag glömt att fråga om?

Alkolås eller inte alkolås efter rattfylleri

- vill du berätta om dina erfarenheter och uppfattningar?

För den som fått sitt körkort återkallat på grund av rattfylleri finns möjlighet att ansöka om alkolås. Man får då ett körkort med villkor och kan fortsätta att köra om man har godkänt alkolås installerat. På uppdrag av Transportstyrelsen utvärderar VTI detta system som vi kallar **alkolåsprogrammet**. Utvärderingen sker med hjälp av intervjuer, enkäter och sammanställning av statistik.

Både personer som **har eller har haft alkolås** och de som **inte har alkolås** medverkar i utvärderingen. Från Transportstyrelsen och Statens personadressregister har vi fått tillgång till dina kontaktuppgifter.

Syftet med utvärderingen är att få ökad kunskap om hur alkolåsprogrammet fungerar för att ha som underlag till förbättringar.

Dina erfarenheter och dina uppfattningar efter körkortsåterkallelsen är viktiga för att kunna förbättra alkolåsprogrammet. Vill du delta i en intervju om detta?

Om du tackar ja så ber vi dig fylla i den bifogade svarstalongen och skicka den till oss i det medföljande portofria svarskuvertet, helst senast 2015-02-15.

När vi fått in talongen kontaktar vi dig via telefon. Då kan vi berätta mer om utvärderingen, samtidigt som du har möjlighet att ställa frågor till oss. Vi kommer tillsammans överens om tid och plats på din hemort för intervjun, som tar ungefär 1–1½ timme. Efter den första intervjun görs uppföljande kortare intervjuer per telefon tre gånger under de närmaste åren.

Deltagandet i studien är frivilligt och kan avbrytas när som helst, utan att du behöver ange något skäl till det. Det du berättar i intervjun behandlas så att du behåller din **anonymitet**. När projektet är avslutat förstörs alla dokument med personuppgifter. Inga kopplingar till dig som person görs i den rapport som blir resultatet av utvärderingen och som kommer att finnas tillgänglig på VTI:s hemsida, www.vti.se.

Om du har några frågor är du varmt välkommen att höra av dig till någon av oss.

Vänliga hälsningar

Susanne Gustafsson
Ansvarig projektledare
susanne.gustafsson@vti.se, 0766-238209

Jonna Nyberg
jonna.nyberg@vti.se, 0709-430485

Alkolås eller inte alkolås efter rattfylleri

Utvärdering genom intervjuer

Svarstalong

Jag samtycker till intervju

Jag har tagit del av informationen i det medföljande brevet

Namn: _____

Adress: _____

E-post: _____

Telefonnummer dagtid: _____ kvällstid: _____

Mobilnummer: _____

Underskrift (namnteckning) och datum

_____

2015 - _____ - _____

Vänligen skicka tillbaka svarstalongen i det bifogade portofria svarskuvertet, helst senast 2015-02-15

VTI, Statens väg- och transportforskningsinstitut, är ett oberoende och internationellt framstående forskningsinstitut inom transportsektorn. Huvuduppgiften är att bedriva forskning och utveckling kring infrastruktur, trafik och transporter. Kvalitetssystemet och miljöledningssystemet är ISO-certifierat enligt ISO 9001 respektive 14001. Vissa provningsmetoder är dessutom ackrediterade av Swedac. VTI har omkring 200 medarbetare och finns i Linköping (huvudkontor), Stockholm, Göteborg, Borlänge och Lund.

The Swedish National Road and Transport Research Institute (VTI), is an independent and internationally prominent research institute in the transport sector. Its principal task is to conduct research and development related to infrastructure, traffic and transport. The institute holds the quality management systems certificate ISO 9001 and the environmental management systems certificate ISO 14001. Some of its test methods are also certified by Swedac. VTI has about 200 employees and is located in Linköping (head office), Stockholm, Gothenburg, Borlänge and Lund.

HEAD OFFICE
LINKÖPING
SE-581 95 LINKÖPING
PHONE +46 (0)13-20 40 00

STOCKHOLM
Box 55685
SE-102 15 STOCKHOLM
PHONE +46 (0)8-555 770 20

GOTHENBURG
Box 8072
SE-402 78 GOTHENBURG
PHONE +46 (0)31-750 26 00

BORLÄNGE
Box 920
SE-781 29 BORLÄNGE
PHONE +46 (0)243-44 68 60

LUND
Medicon Village AB
SE-223 81 LUND
PHONE +46 (0)46-540 75 00

